

2024-04

jaargang 55
nummer 4
mei 2024

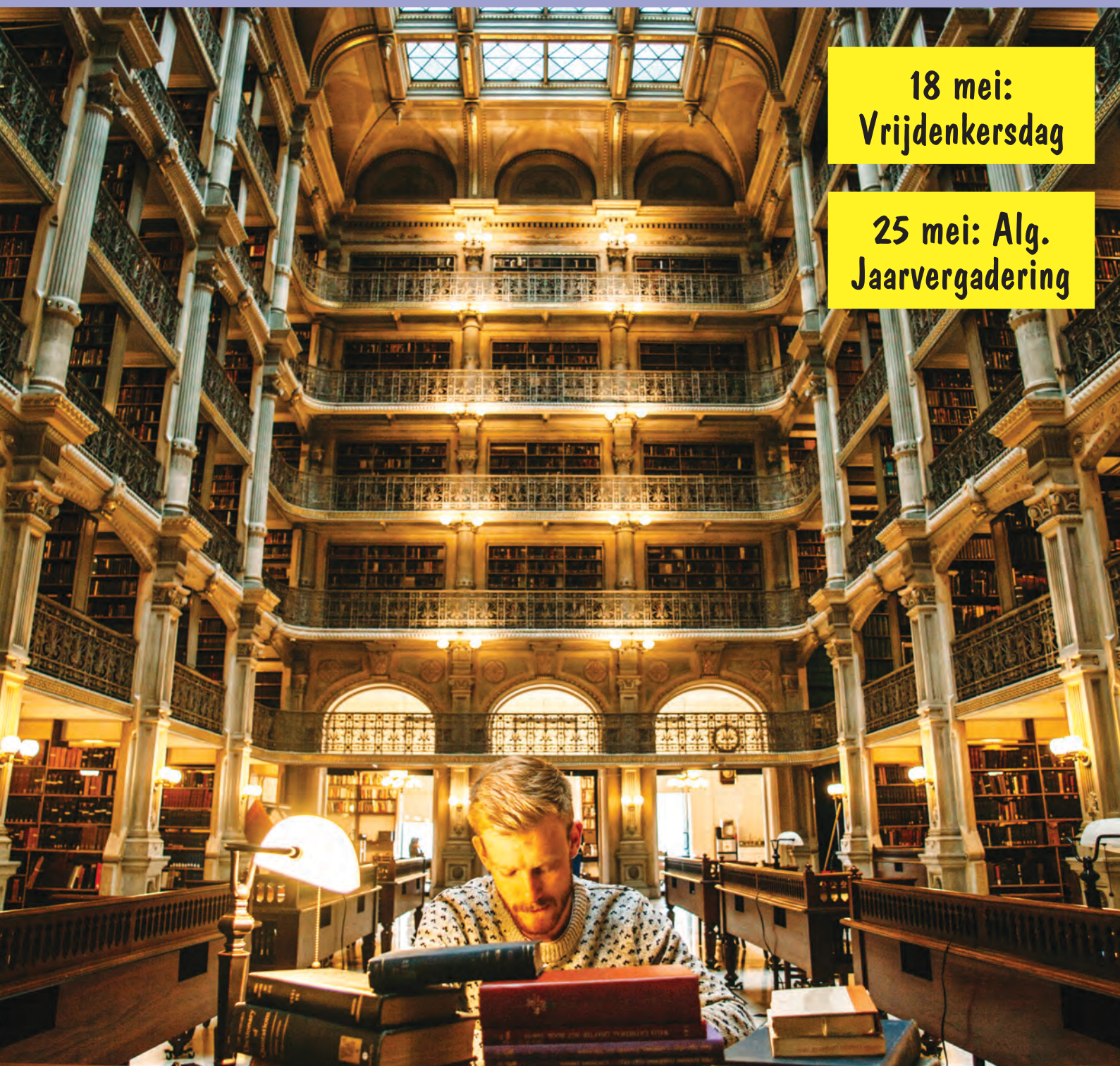
Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

**18 mei:
Vrijdenkersdag**

**25 mei: Alg.
Jaarvergadering**

**De vrouw van de
eerste moordenaar**

**Sekse, evolutie
en het vrouwtjesdier**

**Onverwachte
gebeurtenissen**

De Vrije Gedachte

HISTORIE

In De Vrijdenker 2023-05 (pag. 17) kon u een gedigitaliseerd en ingekort verslag lezen van het Internationaal Vrijdenkerscongres dat in 1883 werd gehouden in Amsterdam. Het complete verslag is te vinden op onze website. Klik daartoe op de startpagina onderaan in de rechter kolom "Categorieën" op Historische stukken.

MINISYMPOSIUM MISINFORMATIE

Op ons Youtube-kanaal (de vetgedrukte link hieronder) vindt u registraties van het mini-symposium *Het Recht op Misinformatie* naar aanleiding van het gelijknamige boek van Bart Collard. Dit evenement in het Polanentheater te Amsterdam op 21 oktober 2023 werd georganiseerd door De Vrije Gedachte met steun van uitgeverij Blauwburgwal. Willem Vermaat was de (mid)dagvoorzitter. Syp Wynia en Geerten Waling verzorgden individuele bijdragen. Floris van den Berg interviewde Bart Collard.

PODCASTS

Podcasts van De Vrije Gedachte worden verzorgd door bestuursleden Floris van den Berg en Bart Collard. De programma's zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Daarnaast zijn ze op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PT06qrumVR1DZQ?si=e514d8d-cdb31426d> of: <https://spoti.fi/3ZymQCb>

Als u zich 'abonneert' op de podcast en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zal de podcast sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER VOOR: George Peabody Library in Baltimore,
foto van Elijah Hail op Unsplash

COVER ACHTER: Calke Abbey (Engels landhuis), foto
van Nicola Nuttall op Unsplash

VRIJDENKERSDAG 2024

Op 18 mei houdt De Vrije Gedachte de Vrijdenkersdag 2024 in De Balie in Amsterdam, waarbij verschillende perspectieven op transgenderschap worden gedeeld. **Rosalie van der Broeck** is essayist en transgender en zal een lezing verzorgen. **Martin Harlaar** schreef het boek *Het Gender-experiment* en zal naar aanleiding daarvan spreken over de vraag: doet biologie er in deze tijd nog toe? **Sander Giling** schreef het boek *Ik Had Een Zoon* (dat een dezer dagen uitkomt) en zal daarover worden geïnterviewd door DVG-bestuurslid **Bart Collard**. **Floris van den Berg** is uw dagvoorzitter.

Voorlopig programma 18 mei 2024:

13.00-13.30 uur	Inloop
13.30-15.00 uur	Opening door Floris van den Berg bijdrage van Rosalie van der Broeck bijdrage van Martin Harlaar
15.00-15.30 uur	Pauze
15.30-16.45 uur	Interview Sander Giling (door Bart Collard) en een nog aan te kondigen bijdrage
16.45-17.45 uur	Borrel

Locatie:

De Balie
Kleine-Gartmanplantsoen 10
1017 RR Amsterdam

Toegang en aanmelding:

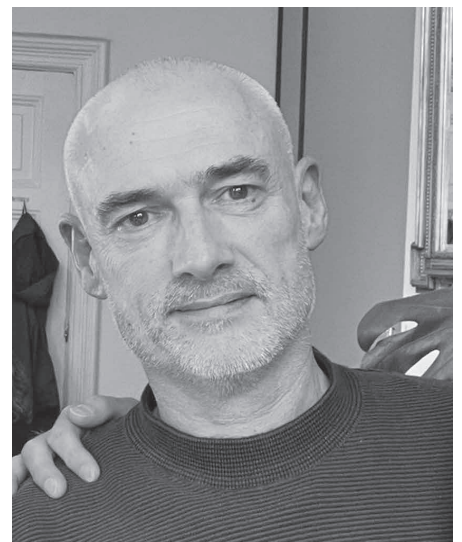
Voor leden van DVG is de toegang gratis. Niet-leden betalen 10 euro entree. Aanmelden is voor iedereen vereist in verband met beperkte ruimte en kan via bart.collard@outlook.com.

Rosalie van der Broeck (1999) is communicatiestrategus bij het CIDI, debattrainer bij stichting Nederlands Debat Instituut en voormalig voorzitter van de rechtsfilosofische studievereniging DIQIT (Universiteit Leiden).

Martin Harlaar is freelance historicus, opgeleid aan de UvA. Hij houdt zich de laatste jaren bezig met onderzoek naar en schrijven over woke-activisme, Social Justice Warriors en gender-ideologie.

Sander Giling spreekt over zijn zoon die een dochter werd.

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

René van Elst (Amsterdam 1950) studeerde sociologie en (deels) rechten, is gepensioneerd Human Resources medewerker, vertaalde poëzie van Fran Winant, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur, hoofdredacteur a.i. en opmaker ad hoc, maakt foto's en video's van vrijdenk-evenementen, donateur van Skepsis.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redacteur van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte, Vrijdenker van het Jaar 2023.

Enno Nuy (Aerd 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Rudy Schreijnders (Amsterdam 1950) is neerlandicus, literatuurhistoricus en auteur; hij vervulde communicatiefuncties en promoveerde op een proefschrift over Rudy Kousbroek in de essayistisch humanistische traditie.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

Allen hartelijk dank voor hun bijdragen!

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is

dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.

- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.

Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

Aankondiging Algemene Jaarvergadering 2024

Datum: **zaterdag 25 mei 2024**

Locatie: **Vergadercentrum Domstad, Koningsbergerstraat 9, Utrecht**

Inloop: 13.00 uur

Tijd: **13.30 -- 16.30 uur** met aansluitend borrel tot 18.00 uur

13.30 uur -- 14.15 uur: Voordracht van Anton van Hooff: HET OORLOGSDAGBOEK VAN ANNA HAAG, MONUMENT VAN VRIJ DENKEN

Svp aanmelden via voorzitter@devrijegedachte.nl (alleen toegankelijk voor leden DVG).

Beste leden,

Jullie zijn van harte welkom op de AJV 2024, met borrel, op 25 mei in Vergadercentrum Domstad te Utrecht. **Anton van Hooff** zal voorafgaand aan de vergadering een voordracht houden over het oorlogsdagboek *Denken ist überhaupt nicht mehr Mode* van Anna Haag.

Het bestuur is dringend op zoek nieuwe bestuursleden, met name naar een webmaster/sociale media en een penningmeester. Er is ook ruimte voor andere bestuurstaken. Ben je geïnteresseerd om de handen uit de mouwen te steken en actief te werken in georganiseerd vrijdenken stuur dan een e-mail naar: voorzitter@devrijegedachte.nl.

Als je de stukken (zie ommezijde, vetgedrukt) voor de AJV wilt ontvangen, stuur dan een bericht naar de secretaris Bart Collard: bart.collard@outlook.com.

Heb je iets dringends dat je nog wilt inbrengen op de AJV, leg dat dan aan de secretaris voor.

We zien jullie graag bij deze AJV, maar wellicht zien we jullie al eerder op **18 mei** bij de **Vrijdenkersdag**. Zie de aankondiging daarvan op de eerste pagina van dit blad.

Zie ommezijde voor de concept agenda en een jaarkalender met DVG-activiteiten.

Met vrije groeten,

Bestuur De Vrije Gedachte:

Floris van den Berg, voorzitter

Stanley Bakker, vicevoorzitter

Bart Collard, secretaris

Fabian van Langevelde, penningmeester, ledenadministratie

Z.O.Z.

Concept agenda

AJV DVG: 14.15 tot uiterlijk 16.30 uur (halverwege een korte pauze).

(Vet gedrukt zijn stukken die door leden bij de secretaris opgevraagd kunnen worden)

- Presentielijst
- Ideeënbus: leden kunnen hun ideeën op post-its schrijven (dit kan gedurende de hele vergadering).
- Welkom en opening door de voorzitter
- Vaststelling agenda; punten van orde
- Mededelingen; ingekomen stukken
- Goedkeuring **notulen van de ALV's van 2022 en 2023**
 - d.d. 18 november 2023
 - d.d. 14 mei 2022
- Bestuurswisselingen
 - Stanley: blijft bestuurslid (als vicevoorzitter)
 - Floris: herbenoembaar als voorzitter
 - Bart (secretaris): herbenoembaar als bestuurslid (en secretaris)
 - Fabian: aftredend en stelt zich niet herbenoembaar.
 - Nieuw benoembaar: Willem Vermaat.
 - Penningmeester: VACANT
 - Webmaster: VACANT
 - Ledenadministratie: VACANT
- Vaststelling van de contributie
- Verslag werkgroepen
 - Hulp atheïstische asielzoekers: Tomasz Radecki
 - Eventuele andere werkgroepen: zoals onderwijs, vrijdenkerscafé
- Stand van zaken rond de fusie met het Atheïstisch Verbond
 - Verslag door Jacques Honkoop
 - De fusievereniging moet activistischer worden. (Sjef Wester)
 - Nieuwe naam DVG. Toelichting: een werkgroep van AV en DVG leden zou tot een voorstel komen voor de leden. In de naam dient het woord "Atheïst" terug te komen conform afspraak in de laatste ALV van het AV. (Sjef Wester)
- Verslag redactiecommissie *De Vrijdenker* (door hoofdredacteur René van Elst)
- Financiën
 - Contributie: voorstel van het bestuur om bedrag gelijk te houden
 - Presentatie van het **financieel jaaroverzicht 2023** door penningmeester
 - Verslag van kascontrolecommissie (is reeds in december goedgekeurd)
 - Instellen nieuwe kascontrolecommissie: Henk Engelsman & Sander Wendel
 - **Begroting 2024** (Fabian)
 - Voorstel goedkeuring begroting voor de vergadering
- Beleidsplan / activiteiten en vrijdenkersagenda voor 2024:
 - Podcasts
 - *De Vrije Gedachte* (Bart & Floris)
 - *Kritisch bekeken* door Stanley, Teun Muller Smit en Hans Haytsma - nieuw
 - Vrijdenkersjaarboek 2022-2023 (Floris & Rudy Schreijnders, redactie)
 - Verenigingshandboek
 - Vrijdenkerspenning
 - Verkenning Vrijdenkersacademie
- Korte inventarisering van ideeën uit ideeënbus van begin van vergadering
- Uitreiking Vrijdenkerspenning
- Rondvraag
- Sluiting vergadering
- Borrel tot 18.00 uur

Activiteitenplanning DVG 2024

- 17 februari: 'Nieuwjaarsborrel' en symposium Recalcitrant
- 18 mei: Vrijdenkersdag
- **25 mei: Algemene Jaarvergadering**
- Najaar: Atheïsmedag samen met Belgisch Humanistisch Verbond >> Atheïst van het Jaar
- 5 september: Vrijdenkerswandeling
- 14 september: Anton Constandse-lezing & Vrijdenker van het jaar
- 19 oktober: Inspiratiedag vrijdenken voor (nieuwe) leden.
- 23 november: Beleidsdag met bestuur & redactie

De Vrijdenker

jaargang 55 • nummer 4 • mei 2024

I N H O U D

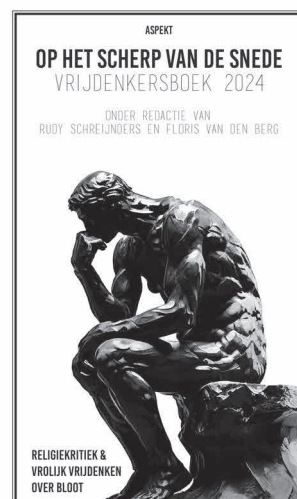
Titel	Auteur/vertaler	Pag.
• Mededelingen / DVG op het WWW	Redactie	cover
• Aankondiging Vrijdenkersdag	Bestuur	1
• Auteurs / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	2
• Aankondiging Algemene Jaarvergadering	Bestuur	3
• Informatie De Vrije Gedachte / Colofon De Vrijdenker	Bestuur/Redactie	6
• Wie was de vrouw van Kaïn?	Anton van Hooff	7
• Cooke, Lucy - <i>Bitch</i> (boekbespreking)	Enno Nuy	8
• Mag religiekritiek branden?	Anton van Hooff	11
• Gestage teruggang religie in Nederland	Rudy Schreijnders	12
• Het toeval haalt rare streken uit (boekbespreking)	René van Elst	13
• Maak hulp bij eigendoding weer straffeloos	Anton van Hooff	17
• Werelds Nieuws	René van Elst	19
• Een verlichte en vileine eeuw (boekbespreking)	Rudy Schreijnders	21
• Fragmenten uit <i>De kringloop van het leven</i> van Jac. Moleschott	René van Elst	23

VRIJDENKERSBOEK 2024

Voor ieder lid hebben wij een gratis exemplaar van het nieuwe Vrijdenkersboek. In deze bundel is een selectie gemaakt van artikelen uit de jaargangen 2022 en 2023 van De Vrijdenker. Naast religiekritiek hebben we ervoor gekozen een vrolijker en ludieker onderwerp te selecteren waaraan de afgelopen jaren binnen De Vrije Gedachte aandacht is besteed: vrolijk vrijdenken over bloot. Ook binnen het thema bloot is er overigens veel aandacht voor religie, omdat religie een obsessie voor vrouwelijk bloot heeft.

Het boek is af te halen op de DVG bijeenkomsten in 2024. Aan leden die daarbij niet aanwezig kunnen zijn, kan het boek worden opgestuurd, na overmaking van de verzendkosten ter hoogte van **€ 3,70**. Als u het boek thuisgestuurd wilt krijgen, maakt u dat bedrag over naar rekening NL15INGB0000274551 onder vermelding van *Vrijdenkersboek 2024* en uw adres.

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker
Floris van den Berg - voorzitter
Bart Collard - secretaris
Fabian van Langevelde - penningmeester

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte
Antonius Mattheauslaan 16
3515AS Utrecht
Tel. 06-28301336

E-mail:

bart.collard@outlook.com

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Van Langevelde - Bakker - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur a.i. en eindredacteur
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Eelko de Vos
Hans de Vries

Opmaak:

Jaap van Dijk (dit nummer: René van Elst)

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
 - Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
 - Abonnement € 36,— p.j.
 - Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 30,— p.j.
- Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Wie was de vrouw van Kaïn?

door **Anton van Hooff**

Waar de bijbelvorsers zich al niet druk over maken. Zo is het voor hen een serieuze kwestie hoe Kaïn, de man die zijn jongere broer Abel doodsloeg, aan zijn vrouw kwam. Kaïn en Abel waren de oudste kinderen van Adam en Eva, die de gehele nog komende mensheid in hun zondeval meesleepten door een “appeltje” te eten. Ze werden door de Jahweh, die dit vergrijp in zijn almacht kennelijk toch niet had voorzien, uit het paradijs verdreven. Naast het werken in het zweet des aanschijns gaven zij zich over aan seks. Adam had er de tijd voor; hij werd 930 jaar. Na zijn misdaad ging Kaïn naar een land ‘East of Eden’ en kreeg een zoon en wel na gemeenschap met zijn vrouw.

Hé, er was dus een vrouw beschikbaar. Leefden er dan mensen buiten het geslacht van Adam en Eva? Dat kan volgens de bijbelvasten natuurlijk niet. De onontkoombare conclusie is: Kaïn was met zijn bloedeigen zus getrouwd! Laat de Heilige Schrift dan incest toe? Ja hoor, er valt in de bijbel heel wat te smullen van gedrag dat alle morele grenzen overschrijdt. Maar dat het al bij de eerste generatie gebeurt, is toch wel bar en boos.

Het bezorgde bijbelgemoed wordt echter gerustgesteld door een videotje vanwege de Stichting Geloof en Wetenschap: Monter vertelt **Jan Rein de Wit**▼ daarin dat deze en andere paringen van broers met zussen bij de vroege mensheid geen genetische defecten teweegbrachten, want hun DNA was nog perfect! Als ‘bewijs’ voert De Wit aan dat die eerste bijbelse personen honderden jaren leefden. Zo wordt het ene sprookje, foutloos DNA, door het andere fabeltje, langlevende oervaderen, verklaard.

Het filmpje <https://lnkd.in/gSvetCN3> staat voor drieëenhalve minuut vermaak, vooral door het aplomb waarmee de baarljke nonsens wordt gedebiteerd.

Kaïn slaat broer Abel dood, Peter Paul Rubens

Wie is de vrouw van Kaïn? - Een antwoord van Jan Rein de Wit - Fundamentum

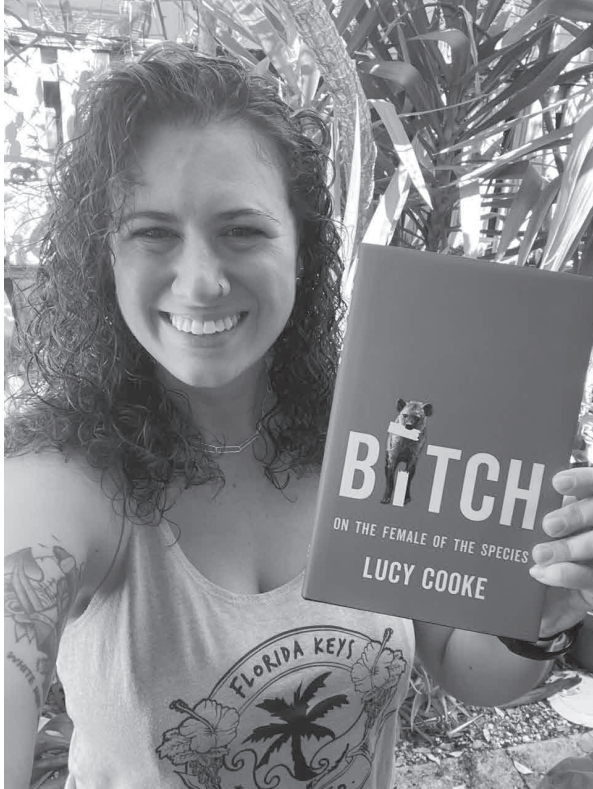
Kaïn slaat broer Abel dood, Dom van Milaan, foto Giovanni Dall'Orto (Wikipedia)

Cooke, Lucy - *Bitch*

Uitgeverij De Geus, 395 pagina's

door **Enno Nuy**

Lucy Cooke, zoöloge en publiciste, kennen we van het fascinerende boek *Wilde verhalen*. In dit *Bitch* verdiept ze zich in de door Darwin zo nadrukkelijk vastgelegde dichotomie tussen mannetjes en vrouwtjes waarbij Darwin er nadrukkelijk van uitging dat het mannetje actief en het vrouwtje passief en vooral reactief was. Maar klopt dat ook? “Vrouwtjes worden uitgebuit en de fundamentele basis voor die uitbuiting is het feit dat eitjes groter zijn dan zaadcellen”, schreef de door mij zo bewonderde Richard Dawkins. Fijn, dacht Lucy Cooke, die les van Dawkins kreeg, “nu waren we voor eeuwig gedoemd om de tweede viool te spelen naast de spermaspuiters, als vrouwelijke voetnoot bij het grote machogebeuren”. Vrouwen dienden hun moederinstinct te volgen, seks was eerder een plicht dan een drang.

Vergeet niet dat slechts zeven procent van alle diersoorten seksueel monogaam is en lang niet alle diereengemeenschappen worden gedomineerd door mannetjes. Maar Darwin meende dat de man qua intellectuele vermogens een hoger niveau bereikte dan de vrouw ooit bereiken kan! Zo was, vond hij, de man superieur geworden aan de vrouw. Misogynie in optima forma dus. Het wordt tijd dit patriarchale beeld te corrigeren en de vrouwelijke soort te herdefiniëren.

Inmiddels is komen vast te staan dat het aanzetten van het SRY (*sex-determining-region of the y*) gen de eerste stap is die de neutrale foetale geslachtscellen ertoe aanzet om zich tot testikels te ontwikkelen en testosteron aan te maken. Zonder dat y-chromosoom rijpt het uniseks oerpakket tot embryonale eierstokken. Er zijn in totaal zo’n zestig genen betrokken bij de geslachtsbepaling en die zitten verspreid over het hele genoom. Het onderliggende proces blijkt echter heel complex. Die groep van zestig genen komt voor bij alle gewervelde dieren, dus ook bij vogels, reptielen, amfibieën en vissen.

Het menselijk y-chromosoom blijkt elke miljoen jaar zo’n tien genen te verliezen, er zijn nu nog maar 45 genen over. Dat betekent dat we over vierenhalf miljoen jaar dat hele y-chromosoom kwijt zijn. De verwachting is dat de man een nieuwe genetische trigger zal ontwikkelen voor zijn geslachtsklieren. Maar hoe, dat weten we voorlopig niet. Er zijn een Japans knaagdier en een Kaukasische woelmuis die hun y-chromosoom zijn kwijtgeraakt maar hun testikels hebben behouden. Ook zijn er andere knaagdiertjes met xy aangetroffen en andere processen gevonden die geslachtsbepalend zijn. Als eieren van schildpadden boven 30 graden incuberen, zullen genen geactiveerd worden om eierstokken te laten groeien; onder 27,7 graden ontstaan er testikels. Tussen die twee grenzen komen mengelingen tevoorschijn. Nog gekker is het bij bruine kikkers als de *Rana temporaria*. Als ze uit het water komen om de rest van hun leven op het land door te brengen ontwikkelen ze niet alleen longen in plaats van kieuwen maar zien we bij de helft van de vrouwtjes ook eierstokken veranderen in testikels! Ook hybride vormen komen veelvuldig voor en er moet dus een evolutionair voordeel zijn voor een dergelijke variëteit. Iets soortgelijks is ook vastgesteld bij baarddagamen.

Er bestaan ook gynandromorfe of halfzijdige dieren. We komen ze tegen bij vogels, vlinders, insecten en schaaldieren. Bijvoorbeeld een mannetjeskardinaalvogel met een rode en een vaalbruine kant. De opzichtige rode kant heeft één testikel en de vaalbruine kant heeft één eierstok. Ze bestaan uit twee geslachten maar hebben slechts één bloedsomloop.

Eitjes en zaadjes

Volgens zoöloog David Crews zijn er vijf soorten geslachten: chromosomaal, gonadaal, hormonaal, morfologisch en gedragsmatig. Ze zijn cumulatief en kunnen zich spontaan ontwikkelen, beïnvloed door genen of hormonen, maar ook door omgevingsfactoren en zelfs de levenservaring van het dier zelf. Vandaar die gigantische variëteit in sekse en seksuele expressie, binnen en tussen de soorten. Crews is er van overtuigd dat variatie de grote bouwsteen van de evolutie is. “Er is weinig twijfel aan dat de eerste wezens zich voortplantten door middel van klonen. De oudste zich voortplantende organismes moesten eitjes kunnen leggen en dan heb je het over een vrouwtje”, aldus Crews. Die rib van Adam moeten we dus heel gauw vergeten! Kortom, mannetjes zijn de afgeleide sekse en ze blijken inderdaad evolutionaire sporen van eitjesproducenten te bevatten. De teelbal zit nog steeds vol met oestrogenreceptoren! Oestrogeen moet het oorspronkelijke geslachtshormoon zijn met een oorsprong tussen zeshonderdmiljoen en 1,2 miljard jaar. Androgeenreceptoren ontwikkelden zich pas driehonderdvijftig miljoen jaar later. Niet

alleen is het vrouwelijk geslachtshormoon nodig om testikels en sperma te maken, maar oorspronkelijk waren mannetjes vrouwen. De man werd dus geschapen uit de rib van Eva. Dat gaat Andrew Tate¹ nooit geloven! En in het Vaticaan zullen ze ook wel de nodige moeite hebben met dit soort onderzoeksresultaten. Kortom, God heeft gewoon zitten liegen toen hij zijn scabreuze teksten aan de schriftgeleerden dicteerde. Het wordt tijd dat God eens verantwoordt komt afleggen voor al die flagrante leugens. En het wordt zeker tijd dat het Vaticaan eens op zijn lamentele schreden terugkeert en niet alleen Genesis herschrijft maar dan meteen even ook uit alle andere bijbelboeken de evidente leugens en onwaarheden verwijderd.

U begrijpt, hier is niet Lucy Cooke aan het woord, zij volstaat met een enkele subtiele opmerking. Keren we terug naar haar betoog.

Vreemdgaan

Het was Darwin die inzag dat de evolutie van het mannetjesdier in belangrijke mate gestuurd wordt door wat het vrouwtje aantrekkelijk vindt. Die lange pauwenveren hinderen hem alleen maar en maakt het lastig een veilig heenkomen te vinden als de nood aan de man komt. Toch loont het zulke veren te hebben omdat de pauw zich daarmee aantrekkelijk maakt voor een vrouwtje.

Het spel van concurrerende mannetjes en kieskeurige vrouwtjes. Cognitieve vaardigheden houden verband met paringssucces en vrouwtjes vertonen een voorkeur voor de vernuftigste mannetjes. Een krolse leeuwint paart soms wel honderd keer per dag met meerdere mannetjes. Men veronderstelde dat zaadcellen klein en talrijk zijn en eicellen groot met een beperkte voorraad en om die redenen zouden mannetjes polygaam en vrouwtjes monogaam zijn. Logisch is dat niet, met welke vrouwtjes gaan die mannetjes dan vreemd als ze zo kuis zijn? Ook Darwin meende dat vrouwtjes zich passief dienden te schikken naar de charmes van het winnende mannetje. Zaadcellen zijn mobiel en eicellen sedentair, zei hij. En dus waren mannetjes actief en vrouwtjes passief. Maar Darwin had ongelijk, hij werd een beetje in de weg gezeten door het Victoriaanse tijdperk.

Maar hier is de werkelijkheid: negentig procent van alle vrouwtjesvogels copuleert stelselmatig met meerdere mannetjes ook al zijn ze sociaal monogaam. Zelfs de als burgerlijk saai en volstrekt keurige en monogame heggemussen copuleren er lustig op los met hun buurmannen. Zulke vogels kunnen wel hun hele leven bij dezelfde partner blijven maar hun eiernesten hebben vermoedelijk, vrijwel zeker meerdere va-

ders. Vrouwtjesvogels zijn overigens stiekeme vreemdgangers. Onthutsend echter is het gedrag van mannelijke onderzoekers (zoölogen, ornithologen etc) die onderzoeksresultaten van vrouwelijke collega's trachtten te saboteren omdat die resultaten niet strookten met de gangbare mannelijke kijk op de wereld!

Maar al gauw bleek dat voor vele andere dieren, zoals slangen, primaten, hagedissen en kreeften, hetzelfde gold. De vrouwtjes gaan hun eigen gang en trekken zich niks aan van onze mannelijke normen. In zijn algemeenheid geldt dat promiscuïteit leidt tot gezondere nakomelingen. En nee, monogamie is niet de beste strategie voor vrouwtjes. Ze kiezen er juist voor onzekerheid over het vaderschap te creëren zodat het mannetje niet het risico gaat lopen zijn eigen nakomelingen te doden, hij kan er nooit zeker van zijn het juiste kind om te brengen. Zoals u weet komt infanticide veelvuldig voor, juist wanneer de ene groep een andere groep overneemt en overheerst.

Kannibalisme

In het hele dierenrijk, van vlinders tot vleermuizen, blijkt de testikelgrootte een onfeilbare indicator van vrouwelijke trouw te zijn: hoe boller de ballen, hoe libertijnser het vrouwtje. Grote testikels immers produceren sneller sperma wat het mannetje meer kans op succes biedt. Spermaconcurrentie dus. Seksueel kannibalisme blijkt heel gewoon bij een aantal spinnensoorten, schorpioenen, zeenaaktslakken en octopussen. En niet te vergeten de bidsprinkhaan.

Honger schijnt hierbij de belangrijkste drijfveer te zijn maar evolutionair gezien is zulk gedrag niet handig. Vrouwtjesspinnen zijn groter en leven langer dan de mannetjes, soms wel dertig tegenover tien jaar! Vrouwtjes hebben geen haast met paren, mannetjes wel. Vrouwtjesspinnen kunnen sperma opslaan, soms wel twee jaar lang. De mannetjes moeten dus allerlei slimmigheden bedenken om te ontkomen aan de honger van het vrouwtje. Maar voor een mannetjesspin is slechts één ding erger dan het kannibalisme van een vrouwtje en dat is door haar genegeerd te worden.

Anatomie

De seksuele anatomie in het dierenrijk is eindeloos gevarieerd en geen enkel lichaamsdeel evolueert zo snel als geslachtsdelen. Toch beweerde Darwin dat de creatieve weelde van seksuele selectie niet van toepassing was op genitaliën. Er zijn wel vogels met een penis maar dat zijn echt uitzonderingen. De paring bij vogels vindt plaats doordat beide partners hun cloaca tegen elkaar aan duwen waarbij het vrouwtje bepaalt of ze het sperma ook echt ontvangt. Lange tijd meende men dat de beweeglijke zaadcellen onderling uitmaakten welke de race naar het eitje

¹ Brits-Amerikaans voormalig bokser, tegenwoordig influencer met miljoenen volgers op social media waarin hij regelmatig misogynie uitsproken doet.

zou winnen maar de werkelijkheid is een totaal andere en de invloed van het vrouwtje op welk sperma er uiteindelijk met de hoofdprijs vandoor gaat is veel groter dan ooit gedacht. Van de veronderstelde mannelijke dominantie in het seksuele leven blijft niet veel meer over, zelfs niet wanneer er sprake is van gedwongen seks, zoals geregeld voorkomt bij eenden en dolfijnen.

Alle gewervelde vrouwtjesdieren hebben een clitoris die vooral of alleen maar bedoeld is voor seksueel genot. Zelfs vrouwtjesinsecten genieten van seks als het goed gebeurt. Tot slot dit: er zijn steeds meer bewijzen dat de eicel beslist welke zaadcel naar binnen mag, ook bij mensen en dat is dus niet per se de eerst aangekomen.

Over het moederinstinct. Bij bijna negentig procent van de vogels zorgen beide ouders voor het nageslacht. Bij de vissen zorgt bij twee derde van alle soorten alleen de vader voor het nageslacht. Sommige mannetjes nemen zelfs het baren voor hun rekening zoals bij zeepaardjes het geval is. Tweeduizend jonkies per keer nog wel! Bij amfibieën komen we alle zorgsoorten tegen. Bij zoogdieren wordt het leeuwendeel van de zorg echter door het moederdier geleverd.

Verleiding

Nog zo'n voorbeeld van seksuele vooringenomenheid is de gedachte, door Darwin nog eens extra stevig verankerd, dat mannetjesvogels zingen om vrouwtjes te verleiden. Niets is minder waar, vrouwtjesvogels zingen net zo goed! Het zijn juist de vrouwtjes op het noordelijk halfrond die op een gegeven moment zijn gestopt met zingen. Waarom dat zo is, is nog steeds niet duidelijk. Vogelzang is niet alleen een kwestie van seksuele maar zeker ook sociale selectie. Inmiddels staat vast, ondanks Darwin die dus bepaald niet altijd gelijk had, dat vrouwelijke concurrentie net zoveel invloed heeft op de loop van de evolutie als vechtende mannetjes, misschien zelfs wel meer. Het allereerste alfadier was een kip! En kijk eens naar de stokstaartjes wier kolonies overheerst worden door één dominant vrouwtje dat afpersing, fysiek geweld, valse trucjes en moord gebruikt om haar positie te consolideren. Het stokstaartje blijkt het moordlustigste zoogdier op aarde, erger nog dan de mens. Maar de meest succesvolle aardbewoner is de koningin in een termietenkolonie. Zij legt elke drie seconden een eitje, twintigduizend per dag ofwel 146 miljoen gedurende heel haar leven!

Vrouwelijke dominantie wordt nog steeds genegeerd of onderschat, maar er is een wereldwijd scala aan zoogdieren, van vleeseters tot knaagdieren en klipdassen, waarbij ook vrouwelijke dominantie is waargenomen. Dit fenomeen blijft dus echt niet beperkt tot lemuren en makis op Madagaskar.

Vast staat dat de aanname dat een agressief patriarchaat de universele aard van alle primaten zou zijn, niet overeind blijft. En nog steeds willen niet alle mannelijke zoölogen erkennen dat vrouwtjes de dominante sekse zijn bij bonobo's.

Ingewikkeld gedoe

Van de vijfduizend zoogdiersoorten zijn de enige waarvan we weten dat ze in het wild, dus van nature, in de overgang gaan, vier soorten tandwalvissen (waaronder or-

ka's) en mensen. En leest u vooral eens het verbazingwekkende verhaal van de Laysanalbatros op Hawaï zoals dit hele boek vol staat met spectaculaire geschiedenissen, ontrafeld door zoölogen die wel goed onderzoek verrichtten zonder lastig gevallen te worden door een vooringenomen mannelijke blik, vrijwel allemaal vrouwen dus die wel door bleven vragen, geen genoeg namen met gemakkelijke of voor de hand liggende verklaringen.

En zo lezen we over homoseksuele dieren, lesbische stellen als gevolg van een mannentekort en natuurlijk ontbreekt ook het summum niet: de rouwgekko heeft het mannetje geheel afgeschafte. De vrouwtjes klonen zichzelf en zijn buitengewoon succesvol. Maar ook dit waanzinnige verhaal moet u zelf maar lezen. Deze parthogenese komt bij meerdere diersoorten voor, een buitengewoon vindingrijke variant op dat ingewikkelde gedoe met sex en partnerkeuze. Sterker nog, de vraag is waarom dit niet veel vaker gebeurt. Sex is duur en kost veel energie, soorten met alleen vrouwtjes kunnen zich twee maal zo snel vermeerderen als seksuele soorten. Overigens kunnen alleen vrouwtjes zich klonen, mannetjes kunnen dat niet. Zoogdieren lijken daar ook niet toe in staat te zijn. Lucy Cooke concludeert droogjes: "de natuur blijft verslaafd aan sex". Maar klonen is natuurlijk wel een vorm van incest en, aldus Cooke, we hebben seks nodig om de genetische kaarten te schudden en diversiteit te handhaven. Maar het kan nog veel gekker, lees maar eens over de Bdelloida! En om u lekker te maken voor dit fabelachtige boek: er bestaat zelfs kleptogenese, het stelen van zaadcellen! En wat dacht u van hermafrodieten en, nog veel vreemder, seksewisseling. Het bestaat allemaal.

Tijdens het lezen van dit wonderlijke boek realiseer ik me dat het helemaal niet zo raar is dat de menselijke soort in haar eigen spectrum ook een veel grotere verscheidenheid aan genders aan het aanleggen is. Dit heerlijke boek Bitch van Lucy Cooke lezen helpt mij om wat genuanceerder te kijken naar wat lhbtq+ in onze wereld is gaan heten. En dan zie je prompt hoe onbeholpen de mens is. Niet alleen schrikken we van onze eigen creativiteit, er zijn ook hele volksstammen die er niet voor terugdeinzen andere vormen dan het klassieke mannetje en vrouwtje zomaar te criminaliseren. Vergeleken bij de mens lijkt een dier een wonder van tolerantie. Denk in dit verband even aan de opmerking van Frans de Waal over homoseksuele dieren: "Ik heb nog nooit in welke dieren-gemeenschap ook meegemaakt dat een individu verstoten werd vanwege diens homoseksualiteit".

Lucy Cooke schreef wat mij betreft een zeer goed gedocumenteerd en onderbouwd boek, heel vlot geschreven met ook nog eens een goed gevoel voor humor. Genesis kunnen we nu bij het afval zetten en dat is mede te danken aan Lucy Cooke maar vooral aan al die andere veelal vrouwelijke zoölogen die schitterend, uitputtend en minutieus onderzoek verrichtten. Dit boek plaatst ons mannen toch echt in een heel ander licht dan we gewend waren. Dat stemt tot nederigheid. Ik durf wel te beweren: dit is met afstand het beste, het meest informatieve en het leukste boek van 2024!

Mag religiekritiek branden?

door **Anton van Hooff**

Ik kan me niet voorstellen dat een vrijdenker plezier beleeft aan het openbaar verbranden van een koran. Het is immers een smakeloos gedoe en ook een beetje lachwekkend, want het valt nog niet mee om een boek in brand te steken. Maar waarom zou kritiek smaakvol moeten zijn?

Is het wel een serieuze vorm van religiekritiek, de eis die NRC-lezer Frits de Haen in zijn brief van 8/4 stelt? Ook hier is de tegenvraag: moet kritiek dan serieus zijn? Net als bij smaak valt over ernst niet te twisten.

Waar boeken branden

In elk geval worden Allahgelovigen op de kast gejaagd, wat bewijst dat het een rake vorm van hoon is. Een aansteker bij dit specifieke boek houden is ook van een andere orde dan de massale boekverbrandingen van de nazi's.

De vergelijking wordt obligaat gemaakt, met de al even obligate aanhaling van **Heinrich Heine**►: 'Daar waar men boeken verbrandt, verbrandt men tenslotte ook mensen,' (Dort wo man Bücher verbrennt, verbrennt man auch am Ende Menschen; uit het treurspel *Almansor*, dat in de Spaanse inquisitie speelt). Geen zinnig mens zal eraan denken de koran te kunnen verbieden – G. Wilders bewijst met zijn eis zijn verstandsvbijstering.

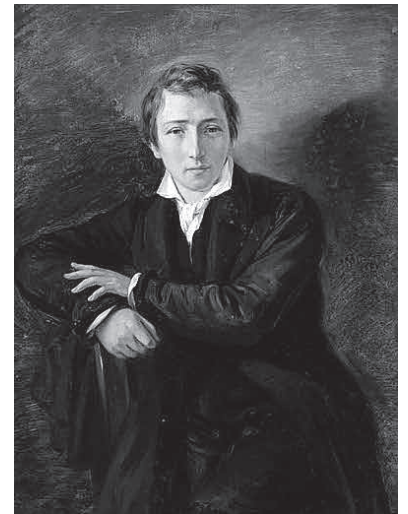
Ontzien van heilige overtuigingen?

Ja, maar moslims worden gekrenkt in hun heiligste gevoelens en daarom zou er een verbod moet komen. Juist hun woede bewijst dat het verbranden van een koran een zeer rake vorm van hoon is. Een *persoon* smaden is terecht strafbaar – in Nederland, anders dan in België, zelfs zonder dat de rechter vaststelt of de aangevoerde beschuldigingen juist zijn. Maar waarom moet een *overtuiging* gespaard worden? Als een gemeenschap zich de wet laat voorschrijven door mensen die zich gekrenkt voelen in hun heiligste overtuiging, laat zij zich gijzelen. Dan wordt de vrijheid van meningsuiting door een groep aan banden gelegd. Niet voor niets is de strafbaarheid van smadelijke godslastering opgeheven. Tenslotte is geloof ook maar een mening – en nog wel een die niet goed te beargumenteren is ook.

Een wettelijk verbod

Toch blijven er mensen vinden dat er iets tegen het verbranden van Mohammeds bestseller moet worden gedaan. Er zou – naar het voorbeeld van Denemarken – een verbod moeten komen op het schenden van heilige boeken. Een algemene verordening, want je kunt in een rechtsstaat geen wet maken die alleen de koran beschermt. Gaat de overheid dan een lijst opstellen van heilige boeken? Nee natuurlijk, zij brengt de rechter in de onmogelijke positie uit te maken of een geschrift heilig is of niet. Ook Darwins *De Oorsprong der Soorten*, voor velen een heilige boek?

Het is trouwens wel een zwak geloof, dat op de wereldse rechter vertrouwt en niet op de Almachtige. Die zal toch te zijner tijd wraak nemen, niet? De ware gelovige haalt de schouders op over het machteloze en smakeloze verbranden van een boek.

Marcouch zat eerst goed

Burgemeester Marcouch▲ van Arnhem voert als argument voor een verbod het behoud van de openbare orde aan. Ook dat is een bedenkelijke reden, want dan wordt de omvang van de verwachte woede-uiting de bepalende factor. Weer krijgen dan godgelovigen de macht tot gijzeling; ze hoeven maar te dreigen met geweld, net zoals ze met hun overtuiging het oordeel over de heiligheid van boeken zouden bepalen.

In eerste instantie handelde Marcouch correct door Edwin Wagensveld, voorman van *Patriottische Europeanen tegen de Islamisering van het Avondland* (Pegida) te beschermen bij zijn aandoenlijke poging een koran in de fik te steken, terwijl hij wel juist van zijn burgerrecht gebruik maakte door zijn afschuw over Wagensvelds handelen uit te spreken. De wet, die Marcouch voorstaat, komt er wel niet, maar de gemeente heeft er iets anders op gevonden. De lokale Algemene Politie-Verordening (APV) moet nu het openbaar verbranden van alle spullen verbieden – ja, toevallig ook van korans!

Gestage teruggang religie in Nederland¹

door **Rudy Schreijnders**

Met de cijfers uit de volkstellingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) kan een goed beeld geschetst worden van de terugloop van het aantal mensen die zich in Nederland religieus noemen.

Snelle ontkerkelijkheid

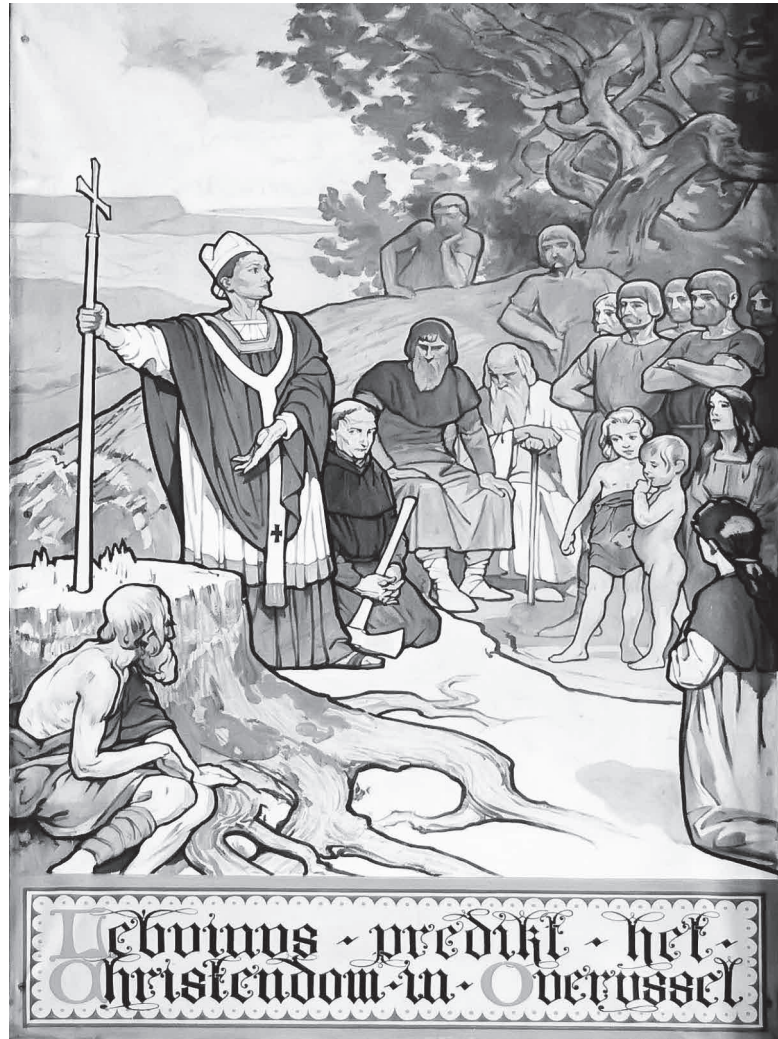
Sinds de eerste onkerkelijken in 1879 in de volkstelling zichtbaar werden, is hun aantal razendsnel toegenomen: in 1879 zijn het er nog maar twaalfduizend (0,3% van de bevolking), tien jaar later 66 duizend (1,5%), in 1930 meer dan één miljoen (14%) en in 1971 meer dan 3 miljoen (23%). Het aandeel neemt toe tot 41 procent in 1999 en tot 57 procent in 2022. Dat houdt dus in dat inmiddels nog maar vier op de tien mensen zich rekenen tot een kerkgenootschap en dat onkerkelijken de meerderheid uitmaken van de Nederlandse samenleving.

Onkerkelijken wonen vooral in het noorden van Nederland

Relatief hoog was lange tijd de onkerkelijkheid in de drie noordelijke provincies en in Noord-Holland; relatief weinig onkerkelijken woonden in Noord-Brabant en Limburg. Dit patroon is al in 1889 zichtbaar en wordt bij elke nieuwe volkstelling bevestigd. Veel onkerkelijken wonen in de arbeidersbolwerken in de Zaanstreek, Friesland en Groningen. In Friesland gaf bijvoorbeeld in Schoterland (het huidige Heerenveen) meer dan twintig procent van de bevolking aan onkerkelijk te zijn. Geen toeval dat daar de voormalige lutherse predikant Domela Nieuwenhuis in 1888 werd verkozen tot lid van de Tweede Kamer voor de Sociaal-Democratische Bond.

Katholiek volksdeel

Bij de volkstelling van 1960 blijkt dat de katholieken de protestanten in omvang voorbij zijn gestreefd: het katholieke aandeel onder de bevolking is in de decennia daarvoor namelijk toegenomen, tot veertig procent in 1960, terwijl het aandeel protestanten juist is teruggelopen tot 37 procent. Het aandeel katholieken blijft tot 1971 redelijk stabiel en schommelt steeds rond de veertig procent. Nadien heeft ook de Katholieke Kerk veel aanhang verloren. In de periode 2008–2022 ging de ontkerkelijkheid ook in Noord-Brabant en Limburg hard.

Lebuinus predikt het christendom in Overijssel. Voorstelling in de Statenzaal te Zwolle naar ontwerp van G. Sturm (ca. 1900).

Islam en gastarbeiders

De islam werd voor het eerst in 1879 als kerkelijke gezindte geregistreerd. Het ging toen om nog geen vijftig personen, in overgrote meerderheid vrouwen uit Nederlands-Indië. Na de Tweede Wereldoorlog neemt het aantal moslims sterk toe: in de jaren vijftig door immigratie uit Indonesië, na 1960 door grote groepen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond die hier jaarlijks met vele duizenden als zogeheten gastarbeiders naartoe worden gehaald. Hun aantal groeide snel tot 825 duizend in 2007/2008, zo'n zes procent van de bevolking.

In internationaal perspectief

Volgens onderzoek van het Amerikaanse Pew Research Center is Nederland koploper wat het aandeel niet-religieuzen betreft; Noorwegen en Zweden volgen op gepaste afstand met iets meer dan veertig procent. Opvallend is dat vooral in landen met een katholieke geschiedenis weinig mensen zich niet-religieus noemen: Portugal, Ierland en Italië (alle drie met 15%) eindigen onder aan de lijst.

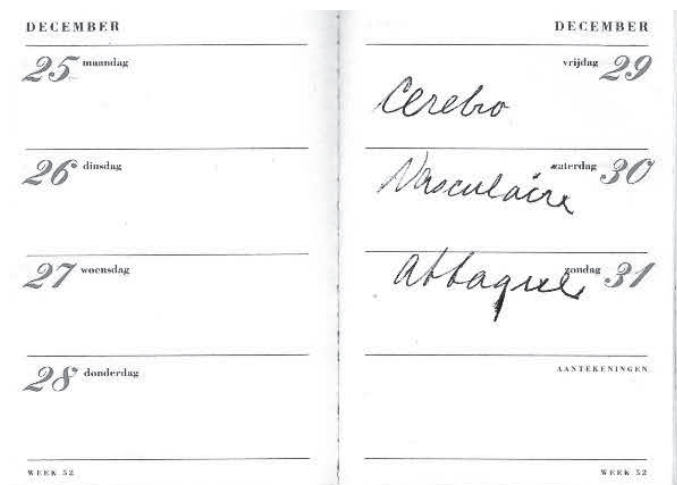
¹ Mede gebaseerd op een artikel van Ronald van der Bie van het CBS.

Het toeval haalt rare streken uit

door **René van Elst**

Mag ik beginnen met droevige herinneringen? Mijn moeder sprak medio 1995 met de huisarts over de gevolgen van mijn vaders herseninfarct. De dokter sprak daarbij over 'CVA'; naderhand vroeg mijn moeder mij wat die afkorting betekende. Na enig denken antwoordde ik dat dat 'Cerebro Vasculaire Attaque' was. Dat laatste had 'Accident' moeten zijn, maar ik zat er niet ver naast. Mijn moeder schreef het achterin haar Margriet-agenda'tje. Op 30 december werd ook zij getroffen door een herseninfarct en ze overleed korte tijd later (vijf weken later gevolgd door mijn vader). Toen ik daarna in het boekje keek, vond ik daarin mijn uitleg van 'CVA' terug. Tot mijn verbazing stond die met grote letters op het blaadje voor 29, 30 en 31 december... Toeval? Mijn vader overleed op zijn 72^e, terwijl hij al eens had gezegd dat hij vast niet ouder zou worden, omdat zijn moeder en zijn zus op die leeftijd waren overleden. Toeval?

Mijn antwoord op zo'n vraag is: ja, natuurlijk; het toeval haalt rare streken uit. Daar moet ik wel aan toevoegen dat dat maar een manier van spreken is; het toeval is niet *iets* wat dingen doet. Of toch? Wat is het eigenlijk en hoe kunnen wij ermee leven? Daaraan is het nieuwe boek ***Toeval, een onvoorziene filosofie*** van filosoof **Jeroen Hopster** (zoon van wijlen Paul Hopster en incidenteel schrijver voor ons blad) gewijd.

Het begrip toeval heeft een filosofisch verleden, waarin het raakt aan grote thema's als kennis, tijd, wetenschap en rechtvaardigheid. In dat verleden onderscheidt Hopster denkers die het bestaan van toeval ontkenden en anderen die er een bepaalde werkelijkheid in zagen. De ontkenners wezen meestal op een hogere macht die de dingen bestiert of op noodzakelijke oorzaken. Met dat laatste is bedoeld dat elke toestand conform de natuurwetten uit de vorige voortkomt. Of zij beschouwden 'toeval' als slechts een

woord dat op onbedoeldheid en onvoorspelbaarheid van gebeurtenissen duidt.

Mijn kijk op toeval – ik zeg het maar direct – komt overeen met de laatstgenoemde. Toeval is geen persoon, geen ding en ook geen mysterieuze kracht die een rol zou spelen in allerlei gebeurtenissen. Per definitie speelt toeval geen sturende rol; dat betekent dat er voor het toeval niets te doen overblijft. Ik kan het vergelijken met een begrip als 'geluk'. Als een man net niet geraakt is door een uit de bocht vliegende auto zeggen we "hij heeft geluk gehad". Maar wat heeft hij dan concreet gehad? Heeft *iets* of *iemand* (inclusief de man zelf) een beschermend krachtveld rond hem gevormd? Nee, we kunnen slechts vaststellen dat het ongeluk met de auto anders had kunnen verlopen en dat een klein verschil al fataal voor de man had kunnen zijn. 'Geluk' betekent in dit verband 'geen pech', zoals 'toevallig' betekent 'niet aangestuurd'. 'Toeval bestaat niet' wordt door Hopster in zijn proloog 'volkswijsheid' genoemd; laat ik het dan zo zeggen: toeval heeft geen zelfstandig bestaan.

Het is wel prettig om een boek als dit vanuit zo'n 'simplistisch' standpunt te kunnen lezen en het geeft enig houvast bij het bespreken ervan, waar het om inhoudelijke zaken gaat. Deze bespreking is dus een tikje gekleurd. Maar laat er geen misverstand over zijn dat dit een voortreffelijk boek is, in verschillende opzichten. Het is goed gestructureerd en geschreven met goed lopende, niet zelden zelfs mooie, zinnen. En zonder fouten, wat nog maar van weinig boeken gezegd kan worden. Het heeft in plaats

van genummerde noten een verantwoording per hoofdstuk die tevens een uitvoerige verwijzing naar bronnen is, voorts heeft het een verklarende woordenlijst en een register. Mijn lekenindruk is dat Hopster uit het onderwerp haalt wat er in zit. Een technisch puntje: ik heb het gelezen als e-book; mijn leesprogramma Adobe Digital Editions geeft paginanummers aan, maar die komen niet overeen met de pagina's van de gedrukte editie. Daarom laat ik paginaverwijzingen maar weg.

De realiteit (?) van het toeval

'Toeval bestaat,' schrijft Hopster. Hij noemt het iets waar we verstandig mee om kunnen gaan en onderscheidt zes verschillende soorten, waaronder *existentieel toeval*, waarbij toevallig is wat 'zomaar' gebeurt, en *probabilistisch toeval*, waarbij toevallig is wat alleen statistisch kan worden verklaard. Waar wij (wij van de volkswijsheid bedoel ik) het eerst aan denken is het *toeval als coïncidentie*: het toeval van de onvoorziene samenkomst, van de elkaar onverwacht kruisende paden. Een variant daarop is *serialiteit*: daarbij gaat het om opeenvolgende gebeurtenissen die verband met elkaar lijken te houden, bijvoorbeeld in het geval van een 'voorspellende droom'.

Wat Hopster de (grootste) gemene deler van de begrippen noemt, is dat een toevallige gebeurtenis plaatsvindt zonder dwingende noodzaak, zonder reden of bedoeling, zonder wetmatigheid. Volgens mij bevestigt hij hier mijn standpunt: toeval is een verzamelbegrip voor de onbedoeldheid, onverwachtheid en onvoorspelbaarheid van allerlei gebeurtenissen. Men gebruikt het in verschillende contexten, maar het komt uiteindelijk steeds op hetzelfde neer. Mijn toeval komt overeen met wat Hopster *accidenteel toeval* noemt, namelijk "dat iets onbedoeld gebeurt, buiten enig plan of ontwerp."

Hoe dit ook zij, Hopster weet een interessante beschouwing te geven over hoe wij het begrip gebruiken en hoe wij met toeval kunnen omgaan. Hij presenteert ons vijf toevalswetten; ik vermeld hier de eerste: "toeval heeft verschillende verschijningsvormen en de term 'toeval' heeft verschillende betekenissen." Met vooral het tweede deel van die zin stem ik in, maar wat hier het wetmatige aan is, is mij niet duidelijk. Dat geldt in meerdere of mindere mate ook voor de andere wetten, die ik hier niet zal vermelden, omdat er veel voor de lezers van het boek moet overblijven.

Noodzaak vs. toeval

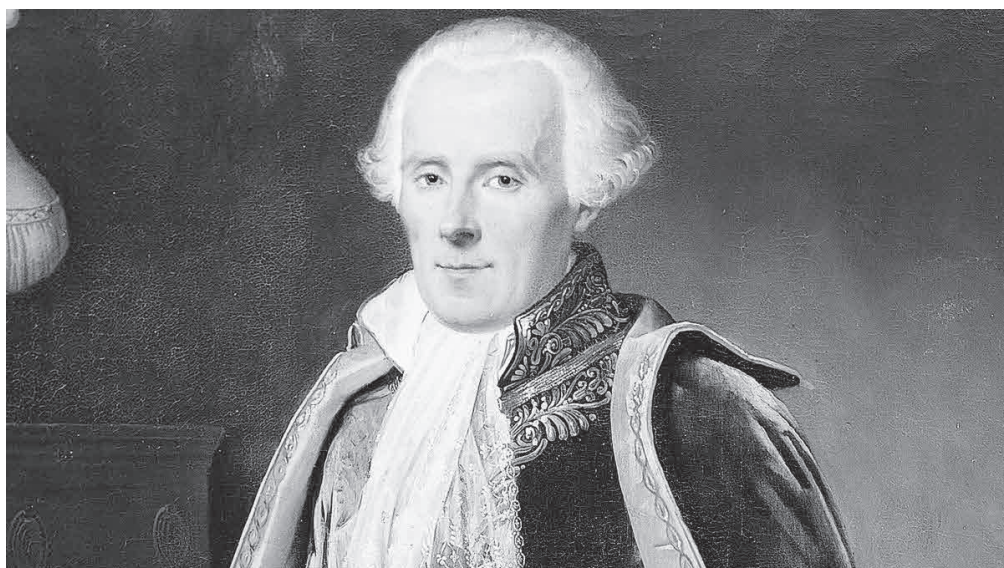
Uiteraard besteedt Hopster aandacht aan hoe diverse denkers in het verleden het toeval zagen. Zo was **Pierre-Simon Laplace** (1749-1827) van mening dat er geen toeval was, omdat elke toestand van het heelal in principe voorspelbaar

was vanuit de direct voorafgaande toestand. Toeval is dan alleen een zaak van de gebrektheid van onze kennis.

Tegenover die opvatting stelt de moderne natuurkunde de kwantummechanica en (tot op zekere hoogte) de chaostheorie. Daarvan uitgaand schrijft Hopster dat het erop lijkt dat probabilistisch toeval (zie boven) objectief bestaat. Hij ziet dat nog sterker in de biologische wereld, bijvoorbeeld in de verstrengeling van chromosomen bij een bevruchting.

Van veel gebeurtenissen die niet toevallig lijken, zoals voorspellende dromen, is het toevalskarakter duidelijk te maken door ze statistisch te benaderen: de wet van de grote getallen maakt onwaarschijnlijk lijkende dingen mogelijk. Maar coïncidenties draaien om meer dan onwaarschijnlijkheid, stelt Hopster. Hij verwijst naar Aristoteles die inzag dat coïncidenties ook ingrediënten bevatten van orde en ontwerp. Geen wonder, want in de wereld van Aristoteles gebeurde *alles* doelmatig. Voor Hopster is het punt dat een toevalsgebeurtenis onbedoeld een doel in vervulling kan laten gaan. Voorbeeld: iemand

graaft een kuil om een boom te planten en vindt een schat. Dat is dan een sterker toeval dan wanneer hij op een grote steen stuit. Wat we ervan moeten denken als de tuinman op een granaat stuit die ontploft, vermeldt Hopster niet.

Slim toeval / ontmoetingen / ontdekkingen

Ik heb al vermeld dat Hopster aandacht besteedt aan het gebruiken van het toeval. In verband daarmee wil ik toch ook zijn tweede toevalswet onthullen: “de giften van het toeval zijn het bruikbaarst in samenspel met noodzaak, sturing, intentie en intelligentie.” Een aardig voorbeeld is hoe een marktplaats (semi-)toevallige ontmoetingen en transacties faciliteert.

Mooie voorbeelden zijn te geven van ontmoetingen, waaruit iets heel nieuws ontstaat, zoals de ontmoeting tussen twee 16-jarige jongens in Woolton bij Liverpool op 6 juli 1957: John Lennon en Paul McCartney. *The rest is history...* Een ontmoeting is te zien als een kruising van *onafhankelijke* oorzakelijke paden. In het genoemde geval waren die niet helemaal onafhankelijk; er zijn redenen om te aan te nemen dat ze elkaar in de plaatselijke muziekscene op een ander moment ook wel hadden gevonden. Een toeval als dit ontleent zijn gewicht – en het belang

toeval. De kans op een bepaalde uitkomst van een ‘worp’, bijvoorbeeld van een dobbelsteen, is het onderwerp van de kansrekening (die deel uitmaakt van de statistiek). Hopster wijst erop dat toeval vaak gepaard gaat met kansen en verdelingen die eerlijk zijn of juist oneerlijk en dan een connectie heeft met moraal. Zo kan loting een manier zijn om iets eerlijk toe te delen, maar ook heel oneerlijk uitpakken omdat daarbij geen rekening wordt gehouden met wat iemand gerechtvaardigd toekomt. Maar kansrekening kan ons ook misleiden, leert ons de zaak Lucia de Berk¹.

Toeval kan een bron zijn van geluk, maar ook van pech, tragiek en onrecht. Uiteraard passeren in dit boek tal van voorbeelden van toevallige, of toevallig lijkende, maar opmerkelijke, gebeurtenissen de revue; Hopster herinnert ons ook aan literatuur en films waarin (de ironie van) het toeval een plaats heeft gevonden. Zo kan daarin een toevallig misverstand het begin zijn van een keten van gebeurtenissen. Ook een toevallig foutje van een ‘slim’ systeem (A.I.) kan grote gevolgen hebben.

Het is verleidelijk om hier voorbeelden uit het boek over te nemen, maar beperking siert een boekbespreking, heb ik wel eens gehoord. Dat betekent ook dat ik moet proberen het kort te houden over deel III en IV van het boek – want tot daar zijn we nu gekomen.

Kansen grijpen

Deel III gaat over hoe de mens op allerlei manieren omgaat met, en gebruikmaakt van, het toeval, bijvoorbeeld door kansen te grijpen en te improviseren. De mens moet kunnen leven met het onverwachte, met risico's. Hopster behandelt strategieën voor het omgaan daarmee, met name stoïcijnse zelfbeheersing, inzet van technologie (beveiliging, preventie etc.), regulering en beloften, zoals in overeenkomsten. Het toeval helemaal de baas worden zal echter nooit lukken, waarschuwt hij. Een aardige observatie is, dat zonder toeval – zonder verrassingen en avontuur! – het leven heel wat minder interessant zou zijn. Stel je voor dat alles werkelijk voorspelbaar was!

Bewust inspelen op het toeval gebeurt trouwens ook, zoals bij gokken, wedden en speculeren. Dieren en planten spelen ook in op het toeval, denk aan planten die hun zaad meegeven met de wind. Verder denkend komen we bij de evolutie: Hopster besteedt hier ook aandacht aan Darwin, die bijna niet meegegaan was op de Beagle-expeditie, en aan de idee van ‘evolutionair toeval’. De evolutie – door de paleontoloog Gould ‘een schitterend ongeluk’ genoemd – is te zien als een proces van vooruitspringen van kans naar kans.

Maatschappelijke vraagstukken

In deel IV van het boek onderzoekt Hopster morele aspecten van het toeval aan de hand van maatschappelijke vraagstukken. Ik noem daarvan:

¹ Verpleegkundige die werd verdacht van 13 moorden en 5 keer poging tot moord op basis van vermoedens en van statistische gegevens over sterfgevallen. Eerst veroordeeld, later vrijgesproken.

van de ontstaansdetails – aan de gevolgen. Zo’n ontmoeting of kruising kan een kantelpunt in een ontwikkeling blijken te zijn.

Speciale aandacht krijgen min of meer toevallige ontdekkingen in de wetenschap. Als er ongezochte vondsten worden gedaan (of gezochte vondsten langs een ongezochte weg) spreekt men van *serendipiteit*. “De wetenschapsgeschiedenis bukt van het toeval,” schrijft Hopster terecht. Uiteraard neemt de kans op een ongezochte vondst toe naarmate de wetenschapper actiever en oplettender is.

Lot, kans en moraal

In een volgend hoofdstuk behandelt Hopster het spel, dat hij onontbeerlijk noemt “om de talige, historische en filosofische samenhang tussen lot, worp en kans goed te begrijpen.” Hij legt een verbinding tussen worp en val en

- hoe loting kan worden ingezet in het kader van de democratie, zoals verdedigd door Van Reybrouck¹. (Ik heb daarover twee stukken geschreven in De Vrijdenker 2016-04.) Loting is onpartijdig en schept gelijkheid van kansen, maar is ook blind voor bekwaamheid, verdienste etc.. En loting maakt het mogelijk beslissingen te nemen zonder daarvoor de verantwoordelijkheid te dragen, aldus Hopster, maar je kunt er niet tegen in beroep gaan.
- de toevalligheden die een belangrijke rol spelen in de liefde en in verband daarmee de ethiek van de datingapps, die een groeiend aantal gebruikers hebben en waarvan hij een aanzienlijke demografische invloed verwacht omdat ze mensen uit heel verschillende plaatsen en sferen samenbrengen;
- hoe blind toeval voor een eerlijk speelveld kan zorgen als het gaat om posities van mensen in de samenleving; Hopster verwijst naar de sluier van onwetendheid die een rol speelt in gedachtenconstructie van Rawls² denken over een mogelijk rechtvaardige samenleving;
- het afwenden van risico's in verband met de klimaatproblematiek, wat door de vele onzekerheden overeenkomsten met een gokspel vertoont;
- hoe steeds krachtiger vormen van A.I. het mogelijk zullen maken om toeval beter te sturen en te beperken.

Hopster besluit met het noemen van drie aspecten van het toeval die het koesteren waard zijn. Die verklap ik hier niet, maar uit het voorgaande heeft u al een indruk gekregen waar het om gaat.

In de boekhandel

Het blijkt dat over toeval veel zinnigs te zeggen is. Maar heeft Jeroen Hopster in zijn onderhoudende boek

¹ David Van Reybrouck, Belgisch cultuurhistoricus en archeoloog

² John Rawls, Amerikaans hoogleraar

Tom Eijsbouts

bewezen dat het bestaat? Zijn zijn toevalsbewijzen beter dan godsbewijzen? Het oordeel is aan u. Zijn boek haakt in op de actualiteit en zet veel herkenbaars in een nieuw licht. Het is aan te schaffen 'bij de betere boekhandel', zoals men dat pleegt te zeggen. Het eerste exemplaar werd door de auteur op 20 maart 2024 overhandigd aan zijn mentor/inspirator Tom Eijsbouts tijdens een bijeenkomst in de Utrechtse bibliotheek. Ik was erbij en heb foto's gemaakt, waarvan enkele te zien zijn bij dit stuk en op de cover van ons vorige nummer.

Maak hulp bij eigendoding weer straffeloos

door **Anton van Hooff**

NRC (8/4) beschrijft de verdachten ‘van deelneming aan een criminele organisatie die tot oogmerk had het “opzettelijk” een ander behulpzaam zijn bij zelfdoding’ als grijze mensen. Zij, bestuursleden van de Coöperatie Laatste Wil, krijgen van de rechter in Arnhem een lange middagpauze en mogen tijdens de zittingen even weg, wel om aan hun sanitaire behoeften te voldoen. De beklaagden zijn van plan de feiten niet te ontkennen, want zij kunnen instemmen met de verklaring van Tineke B. (74): „Snotverdorrie, ik word verdacht van medemenselijkheid.”

Wettelijke anomalie

De beschuldiging berust op artikel 294.2 van het Nederlandse Wetboek van Strafrecht: ‘Hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie.’ Mijn brein wringt bij de zinsnede ‘indien de zelfdoding volgt’. Het resultaat bepaalt dus de strafbaarheid! Wie bij een mislukte poging helpt, gaat vrijuit. Zou een inbraakpoging dus ook ongestraft moeten zijn?

Belangrijker is echter de anomalie dat hulp bij een niet strafbare handeling wel strafbaar is. Zelfdoding of een poging daartoe staat immers iedereen vrij sinds het Europese continent zijn wetten afstelde op de Code Napoleon (1804). De strafbepalingen die tevoren golden, zoals schandelijke begravenis, confiscatie, gevangenis en boete, bleven alleen in het Verenigd Koninkrijk bestaan, aldaar tot 1961 – in Ierland tot 1993.

Actie van de Coöperatie Laatste Wil

Pas in 1886 maakte het Nederlandse Wetboek van Strafrecht hulp bij ‘zelfmoord’ strafbaar. Dat gebeurde in een tijd dat de overheid de burgers moreel probeerde te verheffen: het moest uit zijn met prostitutie, drankmisbruik, kermisjool en ... assisteren bij zelfdoding. Want zoals de Memorie van Toelichting verklaarde, het ging om ‘eerbied voor het leven als zodanig’.

Liberaal rechters van 1859

Al vaker heb ik in dit blad aandacht gevraagd voor deze vreemde eend in het Nederlandse strafrecht. Jeroen ten Voorde, voorganger van Johannes Bijlsma op ‘onze’ Leo Polak-leerstoel, gaf me één parallel: het ontsnappen uit gevangenschap is op zichzelf – geweld daargelaten – niet strafbaar, hulp daarbij echter wel.

De taboeïsering van hulp bij ontsnappen aan het leven was het gevolg van de nare smaak die de zaak Dettemeijer van 1859 in de mond van morele fijnproevers had nagelaten.

Samen met zijn verloofde had deze militair-geneeskundige een suïcidepact gesloten, voor het geval ze van de minister van koloniën geen toestemming kregen om samen naar Nederlandsch Oost-Indië te gaan. Op de afwijzing van hun aanvraag namen beiden ‘wit poeder’. Zij stierf, maar hij overleefde en werd in eerste instantie wegens moord ter dood veroordeeld. Het Hoog Militair Gerechtshof sprak hem op 22 maart 1859 echter vrij, want, zo verklaarden de rechters, als zelfmoord niet strafbaar was, kon hulp daarbij dat ook niet zijn, een waarlijk liberale motivering, waaraan de Arnhemse rechter een punt kan zuigen.

Een tsunami van suïcides?

Natuurlijk moet aanzetten tot en hulp bij zelfdoding van een erfgoed strafbaar blijven; het eerste lid van artikel 294 WvS doet dat, maar het vrijlaten van zulke assistentie

uit medemenselijkheid kan gruwelijke manieren van levensbeëindiging voorkomen. 'Aanrijding met een persoon', wat voorheen het excuus voor spoorvertraging was, heet tegenwoordig simpel 'aanrijding', maar de ervaren treinreiziger weet hoe laat het zal zijn voor hij op de bestemming is. Zich voor de trein werpen, van een hoogte springen, zelfverhanging en andere gewelddadige methoden zijn onmenswaardige exits, niet alleen voor de eigendoder zelf, maar ook en vooral voor hen die het meemaken. De omgeving wordt meestal met onbeantwoorbare vragen opgezaald: hebben we dan geen signalen gezien? ...waarom heeft-ie er niet over gesproken? ...of was dat toen achteraf bezien een toespeling?

Het weer straffeloos maken van hulp bij eigendoding maakt een einde aan de 'bevoorrechte' positie van artsen. Zij worden volgens de Wet Borst van 2002 niet op grond van artikel 294.2 aangeklaagd als ze volgens de juiste procedure handelen nadat zij als goden over het leven en dood, hebben vastgesteld dat het lijden van een ander ondraaglijk en uitzichtloos is.

Misschien werkt opheffing van het wetsartikel zelfs preventief. Iemand die het leven wil beëindigen, zal minder in wanhoop een gruwelijke uitweg nemen, maar te rade gaan en bij het overleggen van hulp met een medemens communiceren. Het delen van suïcidegedachten is een probaat middel tot voorkoming. Het is natuurlijk speculeren. Toen abortus werd vrijgegeven, voorzagen de morele zwartkijkers een lawine van vruchtafdrijvingen op Nederland afkomen. In werkelijkheid kreeg abortus een relatief bescheiden plaats binnen geboorteregeling en gezinsplanning, ondersteund door allerlei 'medemenselijke' voorzieningen.

Maar bovenal: vrijgeven van hulp bij eigendoding doet recht aan het mensenrecht om over het eigen leven te beschikken.

Lijk van een zelfmoordenaar, tot smaad en afschrikking in een mikke (paal met gaffel) op het galgenveld te ton gesteld, tekening 1562

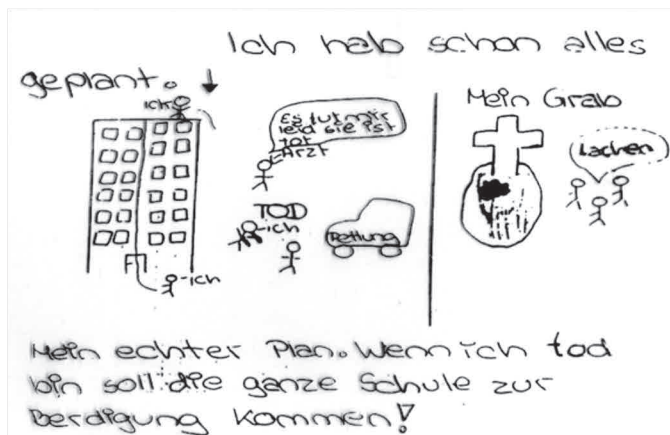

Regt doende enz.,
 Verklaart den bekl. schuldig aan vergiftiging;
 Verklaart den bekl. vervallen van den militairen stand, en condemneert denzelfden tot de straf des doods met den strop; met last, dat dit vonnis zal worden ten uitvoer gelegd binnen de stad Amsterdam;
 Condemneert den bekl. in de kosten en misen van de justitie, en in de kosten van den processe, des noods ter tauxatie en moderatie van den Krijgsraad.

(Wij vertrouwen, dat onze lezers ons dankbaar zullen zijn voor de mededeeling van dit belangrijke vonnis; belangrijk echter alleen, in ons oog, om de zonderlinge regtsleer, die het predikt. Wat toch is het misdrijf, waarvoor de bekl. wordt ter dood veroordeeld? Waarvoor is het arme slagtoffer van dezen droevigen roman gestorven? Door zelfmoord. En wat heeft de bekl. gedaan? Hij heeft de zelfmoordenares in haar bedrijf bijgestaan en geholpen. Er is dus medepligtigheid aan zelfmoord. Niets meer, en niets anders. Maar de zelfmoord heeft in de hedendaagsche wetgevingen haar plaats niet meer in de rei der misdaden, die de menschen hebben te straffen. En sedert wanneer kan er medepligtigheid zijn dáár, waar geene misdaad is? Maar genoeg. Een axioma behoeft geen betoog. De zaak is thans hangende bij den hooger regter, en wij voor ons gelooven niet aan de mogelijkheid van de bevestiging van dit vonnis. Wij hopen later, met de uitspraak van het hoog militair gerechtshof, een beknopt verslag te geven van de pleidooijen.

Red.)

Commentaar over de 'zonderlinge regtsleer' bij het doodvonnis in de zaak Dettemeijer, door het Weekblad van het Regt

Tekening van een Duits meisje over haar geplande levenseinde

WERELDS NIEUWS

mei 2024

door **René van Elst**

Tegen de 'lhbt+-theorie'...

Tijdens een katholiek congres op 6 april te Veenendaal over de vraag hoe niet-gelovigen te bereiken in de parochies, heeft aartsbisschop van Utrecht en kardinaal Wim Eijk gezegd dat katholieken waar nodig moeten ingaan tegen de publieke opinie; hij noemde daarbij het 'gender-vraagstuk' en ook de 'lhbt+-theorie', die een 'vreemd idee' zou zijn. Dat de kardinaal de kerk tegenover de lhbt+-gemeenschap zette, viel niet bij alle congresdeelnemers in goede aarde. Een congresganger noemde hem een 'zure prelaat'.

Aldus meldde op 6 april Hendro Munsterman, die voor het orthodox-protestantse Nederlands Dagblad steeds bovenop het katholieke nieuws zit en na een soort examen zelfs toegang als persvertegenwoordiger heeft gekregen tot het Vaticaan.

Ik vraag me af of je wat betreft gender en lhbt+ wel van een publieke opinie kunt spreken. Er zijn opinies over, maar eenduidig zijn die bepaald niet. Zelf kom ik er wat gender betreft, met mijn neiging tot 'simplisme', ook al niet uit... En hoe denkt de kardinaal dat de parochies niet-gelovigen kunnen bereiken door tegen ideeën over bijvoorbeeld inclusiviteit in te gaan?

...maar wel met respect voor lhbt+-rechten

Ook het Vaticaan besteedde aandacht aan onder meer de lhbt-plussers; op 8 april namelijk publiceerde het een verklaring waarin respect wordt gevraagd voor de rechten van de niet-heteroseksuele gemeenschap. Tegelijk worden in deze verklaring "over de menselijke waardigheid" enige zaken en ontwikkelingen afgekeurd. Geslachtsverandering is verwerpelijk want een lichaam moet geaccepteerd en gerespecteerd worden zoals het door God is geschapen en men moet niet voor God willen spelen. De 'gendertheorie' is gevaarlijk, omdat seksuele verschillen op die manier worden uitgewist; al eerder heeft de paus de 'genderideologie' het grootste gevaar genoemd waarmee we in deze tijd geconfronteerd worden. Abortus is een ernstig vergriep tegen de menselijke waardigheid. Draagmoederschap reduceert een kind tot een object en schendt de waardigheid van een vrouw vanwege winstbejag. Hebben van een kinderwens betekent niet dat men recht heeft op een kind. (info van De Standaard, 8 april)

Godslasterlijk maar knapperig

Amusanter katholiek nieuws komt van het AD op 11 april. In een Italiaanse tv-reclame krijgen nonnen tijdens een mis in hun klooster, terwijl het Ave Maria klinkt, krakende chips in plaats van hosties, omdat die op zijn. Daarna worden de chips in grote letters 'Il Divino Quotidiano' (het goddelijk dagelijks (brood)) genoemd. Het reclamebureau wilde hiermee de onweerstaanbare knapperigheid van de chips uitdrukken. AIART¹, een katholieke organisatie die radio en tv in de gaten houdt, noemt het schandelijk en een godslastering, omdat de hostie staat voor het

lichaam van Christus, en eist dat de reclame verdwijnt. Momenteel (11 april) is de reclame te zien op <https://www.youtube.com/watch?v=cMR6BeVzrTc>; zoek anders naar Amica Chips. Misschien is bekend hoe het afloopt tegen de tijd dat u dit leest.

Gods wonderen op aarde

Bijna een jaar terug, in De Vrijdenker 2023-05 op p. 23, mocht redacteur Eelko de Vos u verontrusten met zijn artikel over de bijbelclub 'Frontrunner Ministries' van **Tom de Wal** ▼ en zijn vrouw Femke. De Wal is de oprichter van deze stichting, die een miljoenenbedrijf is geworden en een "bediening" wordt genoemd. Donaties zijn het levensbloed van de organisatie; het geld wordt gebruikt om nog meer donaties binnen te halen. Eelko noemde de Frontrunners beleefd 'christelijke geldwolven'. De Wal beweert dat wonderen mogelijk zijn – maar er moet wel voor gedokt worden. Ook om De Wal te eren moet de beurs worden getrokken. Hij beweerde ooit "dezelfde werken als Jezus en meer" te kunnen verrichten. Hij pretendeert dan ook van alles te kunnen genezen door uitdrijving van demonen. Om maar een paar kleinigheden te noemen: dementie, kanker, homoseksualiteit en autisme. Hij kent veel demonen, zoals: wrok, haat, jaloezie, depressie, PTSS, reuma, dementie, rookverslaving, hindoeïsme, sterrenkijken, vrijmetselarij, yoga en seksuele onreinheid, inclusief seks buiten het huwelijk tussen man

¹ Associazione Italiana Ascoltatori Radio e Televisione

en vrouw. (Ik neem aan dat met sterrenkijken astrologie is bedoeld, inderdaad een zeer verwerpelijke zaak.) Deze zijn genoemd in een artikel in het AD van 10 april, waarin gemeld wordt dat hij zijn “genezings”praktijken ook op kinderen zou toepassen. Daarover zijn kamervragen gesteld. Alsof het al niet erg genoeg was dat *volwassenen* worden misleid en uitgeknepen. Het ging bij de kamervragen speciaal om kinderen met autisme die in de diensten te horen kregen dat er een demon in hen leeft. D66-kamerlid Wieke Paulusma heeft de staatssecretaris van VWS gevraagd om te onderzoeken of dit verboden kan worden. De Nederlandse Vereniging voor Autisme heeft opgeroepen om gebedsgenezingen gericht op autisme te verbieden.

Zou onze vereniging niet moeten oproepen om alle gebedsgenezingen te verbieden? Moeilijk, de vrijheid van godsdienst zit in de weg...

Op 9 april had het AD op zijn website ook al een artikel over Tom de Wal en de praktijken van zijn “bediening”. Verteld wordt over de hysterie die wordt opgewekt bij het zogenaamde uitdrijven van demonen. Zoals ook vermeld in het artikel van Eelko, wil De Wal in Dussen, waar hij opgroeide, een groot religieus centrum neerzetten. Daar is ter plaatse bepaald niet iedereen enthousiast over. Ook in bredere christelijke kring is er veel kritiek op De Wal. Intussen stromen de miljoenen binnen en worden activiteiten ontplooid op het gebied van bijbelonderwijs en een evangelistenschool.

Zeeuwse catastrofe

Weet u een ramp die Zeeland in het verleden heeft getroffen? U denkt meteen aan 1953, maar dan ziet u toch de grote kerkscheuring op Goeree-Overflakkee van 20 jaar geleden over het hoofd. Een van de twistpunten was de vrouw in het (predikanten)ambt. Geen actueel nieuws inderdaad, maar het Nederlands Dagblad (waar zou deze rubriek zijn zonder die onvolprezen krant?) blikt er in een uitvoerig artikel van 5 april op terug en onderzoekt hoe e.e.a. zich verder heeft ontwikkeld in samenhang met evangelicalisering, vergrijzing en kerkverlating. Voor een inkijkje in de christelijke wereld kunt u het artikel “Een grote kerkscheuring op Goeree-Overflakkee ging dwars door gezinnen heen. Hoe is het nu?” (te vinden met Google) lezen als u zich aanmeldt voor de nieuwsbrief van het ND.

Het is verleidelijk om als vrijdenkers sarcastisch te doen over kerkscheuringen (hoeveel christelijke waarhe-

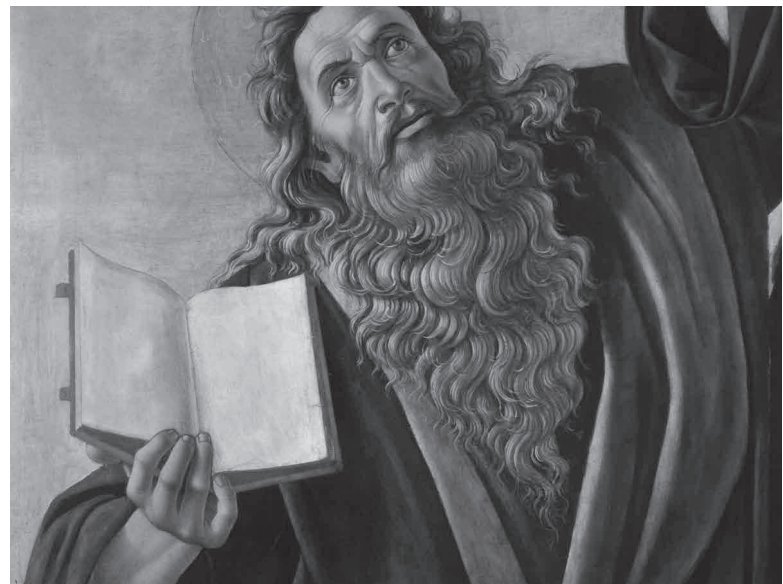
den zijn er eigenlijk?) maar onze vereniging heeft in haar lange bestaan ook enige scheuringen gekend...

Evangelicalisering is het sterker worden van een orthodox christelijke stroming binnen het protestantisme. De evangelicalen stellen de persoonlijke ervaring van de verlossing door Jezus Christus centraal. Evangelisatie is hun voornaamste activiteit.

Is het Johannes-evangelie het oudste?

Theoloog Geurt Henk van Kooten (een naam die je kunt lezen alsof het een vraag is) heeft een zin in het Johannes-evangelie gevonden die erop zou wijzen dat het geschreven is vóór de verwoesting van Jeruzalem. Dat zou betekenen dat dit evangelie ouder is en dat Jezus veel vroeger als godheid werd voorgesteld, dan nu algemeen wordt aangenomen. De zin luidt: “In Jeruzalem is bij de Schaapspoort een bad met vijf zuilengangen dat in het Hebreuws Betzata heet.” Dit badhuis zou in het jaar 70 verloren zijn gegaan, dus reken maar uit... (Info uit Trouw, 1 april)

Voor de liefhebbers: het gaat om Johannes 5:2: “*ἔστιν δὲ ἐν τοῖς ἱεροσολυμοῖς ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβηθρᾷ ἡ ἐπιλεγομένη ἑβραϊστὶ βηθεσδα πέντε στοᾶς*”. Het woord κολυμβηθρᾷ betekent vijver, poel, zwemplaats. Het is goed denkbaar dat een poel er na het jaar 70 nog was. Om de zin heen staan de zinnen in de verleden tijd, dus al te veel betekenis kan men aan dat ene woordje niet hechten. Trouw meldde op 2 april dat diverse theologen dat ook niet doen, onder meer omdat Johannes het op andere plaatsen schijnt te hebben over ontwikkelingen van *na* 70.

Johannes, geschilderd door Botticelli

Wetenschap en christendom

In het Museum Catharijneconvent in Utrecht kunt de tentoonstelling *De schepping van de wetenschap* bezoeken tot en met 2 juni. Het museum schrijft: ‘Tussen religie en wetenschap heeft het altijd geknetterd. De twee hebben innig samengewerkt maar kunnen ook keihard botsen. Ga mee op reis door het verleden en ontdek hoe de duizelingwekkende ontwikkeling van de moderne natuurwetenschappen is verweven met de geschiedenis van religie.’ Aandacht wordt besteed aan het heelal, het lichaam, de natuur en de aarde. Benadrukt wordt dat wetenschap en

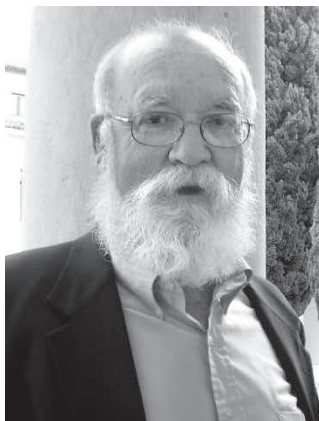

religie prima kunnen samengaan. Het Parool meldt hierover dat de directeur van de sterrenwacht van het Vaticaan in een video vertelt dat religie en sterrenkunde elkaar zelfs aanvullen. Ik heb de tentoonstelling (nog) niet gezien; ik denk dat die interessant is maar wel hier en daar tegen de vrijdenkersharen in strijkt.

Daniel C. Dennett, 1942-2024

Wij betreuren het verlies van een vrijdenker van wereldklasse. Daniel Clement Dennett, geboren in Boston (Massachusetts) op 28 maart 1942, overleed in Portland (Maine) op 19 april 2024. Hier volgt enige informatie uit de aan hem gewijde Wikipedia-pagina.

Hij was een filosoof die gespecialiseerd was in vraagstukken betreffende het bewustzijn, de filosofie van de geest en kunstmatige intelligentie. Hij doceerde aan de Tufts University nabij Boston en heeft sinds de uitzending van de VPRO-serie *Een Schitterend Ongeluk* ook in Ne-

derland en Vlaanderen bekendheid gekregen. Als uitgesproken atheïst wordt Dennett vaak genoemd als een van 'The Four Horsemen' (de vier ruiters) van het nieuwe atheïsme, samen met Richard Dawkins, Sam Harris en Christopher Hitchens.

Dennett studeerde filosofie in Harvard bij onder anderen Willard Van Orman Quine en behaalde daar zijn Bachelor of Arts in 1963. In 1965 promoveerde hij aan het Christ Church college van de universiteit van Oxford, waar hij studeerde onder de taalfilosoof Gilbert Ryle. Hij doceerde aan verschillende universiteiten en kreeg eredoctoraten van de Universiteit van Amsterdam en de Radboud Universiteit.

Dennett was onder meer gelieerd met de International Academy of Humanism en was een fellow van het Committee for Skeptical Inquiry. Enkele bekende boeken van hem zijn *Consciousness Explained*, *Darwin's Dangerous Idea* en *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon*.

Een verlichte en vileine eeuw

door **Rudy Schreijnders**

Er is al veel over de achttiende eeuw, de eeuw van de Verlichting, geschreven en vaak gaan publicaties gedetailleerd in op één of een beperkt aantal aspecten van die eeuw. Literatuurhistoricus en onderzoeker Marleen de Vries heeft bijvoorbeeld al diverse boeken en talloze artikelen over de literatuur en cultuur van de achttiende en de vroege negentiende eeuw op haar naam staan. Ze komt nu met *Verlicht en vilein*¹ (prachtige titel!) met een biografie (zoals ze het zelf noemt in de ondertitel van haar boek) van Nederland in de achttiende-eeuw. De erenaam Verlichting staat in haar woorden 'voor licht in de duisternis, voor meer kennis, voor een betere en gelukkiger wereld, voor waarden als vrijheid en gelijkheid en uiteindelijk voor mensenrechten en democratie.' (p. 10) Vandaar dat vrijdenkers graag inspiratie halen uit deze eeuw.

Het is echter niet alles goud wat er blinkt in de achttiende eeuw: de term 'vilein' uit de titel van het boek van De Vries duidt daar al op. Oranjegezinden en patriotten, katholieken en protestanten (en protestanten onderling), burgers en regenten staan elkaar voortdurend naar het leven. Oorlogen brengen het land aan de rand van de afgrond. Antisemitisme, seksisme en racisme zijn eerder regel dan uitzondering; De welvaart is ongelijk verdeeld: Nederlanders zijn kooplieden bij wie het eigen kapitaal boven morele principes gaat.

Toch valt niet te ontkennen dat in de achttiende eeuw de fundamenteën gelegd zijn voor onze huidige maatschappij. De Vries somt op: 'mensenrechten, een grondwet, een scheiding tussen kerk en staat, gelijkberechtiging van alle geloven, vrijheid van me-

¹ Het boek verscheen in 2023 bij Uitgeverij Balans.

ningsuiting ... het gelijkheidsideaal bleef overeind, net als de eenheidsstaat, een seculiere cultuur en een publieke opinie met Nederlands als cultuurtaal.' (p. 444)

Wetenschappers hebben in de achttiende eeuw bijgedragen aan een samenleving met minder angst: kometen, donder en bliksem blijken verklaarbaar, vaccinaties helpen bij het terugdringen van besmettelijke ziekten. Gezien de mazelenuitbraak en de teruglopende bereidheid kinderen te laten vaccineren kunnen sommige van onze tijdgenoten nog wel wat leren van achttiende-eeuwers. Positief is dat er op het eind van de achttiende eeuw in godsdienstige kwesties meer vrijheid is, maar dat is op politiek terrein niet gelukt; regionale verschillen brengen de gemoeieren steeds opnieuw in beroering. Evenmin is het gelukt de slavenhandel of de slavernij af te schaffen (dat gebeurt pas in respectievelijk 1814 en 1863). Kinderarbeid blijft tot 1874 normaal.

Vrouwen zijn volgens **Marleen de Vries**▲ de grootste verliezers in de achttiende eeuw: ze hebben geen stemrecht (dat komt pas in 1919!), ze mogen niet studeren en staan onder voogdijschap van vader of echtgenoot. Teleurgesteld ziet de auteur dat hun vrijheid eerder kleiner dan groter is geworden. Ze laat zulke ontwikkelingen zien aan de hand van concrete personen, zoals in dit geval Etta Palm d'Aelders (1743-1799), een Groningse die in Parijs woont, en er als Parisienne uitziet. Ze wordt wel de eerste feministe van Nederland genoemd. Ze bemiddelt tussen Frankrijk en de Republiek, en speelt informatie over naar Frankrijk gevluchte landgenoten door aan het Haagse hof. In 1792 houdt ze een vlammend betoog voor gelijke rechten van de vrouw in het Franse parlement. Na het afzetten van de Franse koning keert ze dat jaar terug naar Nederland, waar ze de Fransen op

de hoogte houdt van de politieke ontwikkelingen in Den Haag. Ze wordt daarop opgepakt en gevangen-gezet op het kasteel van Woerden op verdenking dat ze een dubbelspionne is. Eind 1798 wordt ze vrijgelaten en krijgt ze het volgende verwijt naar haar hoofd geslingerd: het is 'in deze Republiek niet ge-permitteerd (...) dat een vrouw uitgebreider kennis bezat dan nodig om haar huishouding waar te nemen (...); dat, indien een vrouw veel verstand had, zij ge-vaarlijk was, voornamelijk in politieke zaken.' (p. 448-449, geciteerd uit Hardenberg, H. *Etta Palm: een Hollandse Parisienne, 1743-1799*, Van Gorcum, 1962). In Hoofddorp, Arnhem, Purmerend, Leiden en Velsbroek zijn straten naar **Etta Palm d'Aelders**▼ vernoemd. *Het Zesde Bedrijf* van P.F. Thomése is een op haar leven geïnspireerde roman. De laatste twee feitjes haal ik van Wikipedia.

De Vries heeft in haar mooi geïllustreerde biografie gekozen voor een chronologische weergave van gebeurtenissen op politiek, sociaal en cultureel gebied waarbij ze zo veel mogelijk mensen uit die eeuw zelf aan het woord laat. Het is daardoor een heel levendig boek geworden, waarbij de citaten goed te begrijpen zijn omdat ze in hedendaags Nederlands weergegeven worden. Zo schrijft Jacob Campo Weyerman (1677-1747) op 11 september 1724 in *Den ontleeder der gebreken*, nr. 49:

Ik, Ik ben Columbus der Liefde, Ik heb nieuwe Weerelden ontdekt in de Bedstreek der Liefde, Weerelden die meêr geconfyte Schatten, meêr handelbare Juweelen uitleeveren, dan die der Spaansche West-indies.

In het hedendaags Nederlands van De Vries wordt dat:

Ik, ik ben de Columbus van de liefde, ik heb nieuwe werelden ontdekt in de bedstee van de liefde, werelden die meer gekonfijte schatten, meer verhandelbare juwelen opleveren dan die uit de Spaanse West-Indiën. (p. 175)

Iedereen die een samenhangende biografie van de verlichte en vileine achttiende eeuw in Nederland wil lezen raad ik het informatieve en uitstekend geschreven *Verlicht en vilein* van harte aan.

Fragmenten uit *De kringloop van het leven van Jac. Moleschott* vertaald door **René van Elst**

We hebben de laatste tijd enkele malen aandacht besteed aan de Bossche geleerde Jacob Moleschott, die met een beetje goede wil als de eerste moderne vrijdenker beschouwd kan worden. Ik ga het nu niet weer hebben over zijn leven en verdiensten, maar ik geef u inzage in zijn – uit vrijdenkersoogpunt gezien – belangrijkste werk, *Der Kreislauf des Lebens* uit 1852. Uit mijn vertaling van de eerste twee hoofdstukken en wat daaraan voorafgaat heb ik een zodanige selectie van passages gemaakt, dat toch een lopend verhaal resteert, anders gezegd: een sterk verkorte versie.

De kringloop van het leven.

**Fysiologische commentaren
op Liebigs *Chemische Brieven*,**

door Jac. Moleschott.

Mainz, Uitgeverij van Victor v. Zabern.
1852

[Gedrukt door Th. v. Zabern in Mainz.
Gescand door Google Books bij de Koninklijke Bibliotheek in
Den Haag]

[Meteen in het voorwoord spreekt Moleschott zich uit voor empirie en filosofisch materialisme en tegen geloof en filosofisch idealisme:]

Voorwoord.

(...) <Ik wil er hier> mijn steentje toe bijdragen, om nietszeggende uitspraken uit een traditie van willekeur te verdringen van de leerstoel [het academisch onderwijs], met gebruikmaking van chemische balansen, luchtpompen en vergrootglazen. Onze omstandigheden zullen zich pas vrijelijk ontwikkelen als we putten uit de bron van de realiteit, en dan zijn we net zo ver verwijderd van de mysteries van de Kerk als we zijn van de dromen van degenen die zichzelf idealisten noemen, en die toch te weinig vertrouwd zijn met de oorsprong van de idee, om die oorsprong te zien in het evidente wonder van de natuur die in materie en vorm leeft.

Heidelberg, 3 april 1852.
Jac. Moleschott.

[De inhoudsopgave laat al zien dat niet alle 'brieven', waarmee gereageerd wordt op de 'Chemische Brieven' van Justus von Liebig, filosofisch interessant zijn; de meeste betreffen concrete informatie en onderzoeksresultaten met betrekking tot stofwisseling en groei van organismen. Na de inhoudsopgave lezen wij de interessantste passages uit de aan Liebig gerichte inleiding en de eerste twee brieven/hoofdstukken. Met de haakjes is bedoeld:
(...) overgeslagen stuk tekst
<...> samengevatte zin
[...] toevoeging, opmerking of toelichting van de bewerker.]

Inhoudsopgave.

- Aan Justus Liebig. 1
- Eerste brief. Openbaring en natuurwet. 11
- Tweede brief. Bronnen van kennis van de mens. 20
- Derde brief. Onsterfelijkheid van de materie. 36
- Vierde brief. De groei van planten en dieren. 45
- Vijfde brief. De aarde als werktuig voor de schepping van planten en dieren. 55
- Zesde brief. Kringloop van de stof. 66
- Zevende brief. De plant en de bodem. 85
- Achtste brief. Planten en dieren. 96
- Negende brief. Voeding en ademhaling. 112
- Tiende brief. Ontwikkeling van voedsel in het lichaam van het dier. 127
- Elfde brief. De as van dieren en mensen. 143
- Twaalfde brief. Regressie in het dier. 169
- Dertiende brief. Regressie in de plant. 193
- Veertiende brief. De warmte van planten en dieren. 218
- Vijftiende brief. De geleidelijke ontwikkeling van de materie. 255
- Zestiende brief. De materie regeert de mens. 279
- Zeventiende brief. Energie en materie. 313
- Achttiende brief. Het denken. 364
- Negentiende brief. De wil. 403
- Twintigste brief. Voor het leven. 435

Aan Justus Liebig.

Veel van de opvattingen die u in uw *Chemische Brieven* hebt geuit <vormen> een banier waaromheen veel van de beste wetenschappers zich met overtuiging scharen. Een ieder (...) zal mij graag toestaan om uw banier, beschreven met uw inzichten, aan van de belangrijkste boekrollen van de wetenschap te noemen.

Ook ik was enthousiast over deze banier, maar, ik geef het eerlijk toe, vaak niet om haar te volgen. In mijn antwoorden op uw brieven heb ik uitdrukking gegeven aan mijn inzichten, die vaak scherp tegengesteld zijn aan de uwe (...). <Het zij> verre van mij om u met mijn woorden de les te willen lezen. U bent ook bekend met het materiaal dat ik hier heb geprobeerd te ordenen en genietbaar te maken voor brede kringen van het volk, niet alleen voor de hoogst opgeleiden. Ik verlang voor mijzelf slechts het recht om ook mijn conclusies te trekken uit dit materiaal; ik ben niet zo vermetel te hopen dat mijn voorstelling van zaken u zal overtuigen. En daarom zijn deze antwoorden niet direct aan u gericht. <Ik wil mij ook> richten tot de lezers die, net als ik, uw opvattingen beschouwen als een onderdeel van de wetenschap, maar zonder

dat zij duidelijk zien dat de wetenschap steeds in ontwikkeling is. (...) Wie de moeite neemt om in mijn boek naar bewijzen te zoeken, en te toetsen hoe de werkelijke kennis zich nu verhoudt tot de gedachten die de wereld in de tweede helft van de achttiende eeuw, en nog vaker, in beweging hebben gezet, zal zich misschien in negen van de tien gevallen ermee laten verzoenen.

Jac. Moleschott.

[Moleschott ziet zowel in het staatsbestuur als in de kunst en de wetenschap een belangrijke tegenstelling tussen (openbarings)geloof enerzijds en door waarneming verkregen kennis. Liebig is een top-chemicus van zijn tijd, maar interpreteert zijn onderzoeksresultaten in het licht van het geloof dat alles een door God gewild doel dient.]

Eerste brief.

Openbaring en natuurwet.

(...) <Openbaring en kennis staan> net zo scherp tegenover elkaar op het gebied van de wetenschap als in het leven van de staat. (...) Het standpunt van de openbaring begint met de genade van God. (...) Vanuit dit gezichtspunt is de wereld voor ons de openbaring van de grootheid en wijsheid van haar schepper. (...) Het is een zeer toepasselijke uitdrukking van deze opvatting dat "de wijsheid van de Schepper" de organische bestanddelen van planten, [namelijk] suikers en eiwitten, bestemt "ten behoeve van de mens". We leren "dat een oneindige wijsheid heeft geregeld, dat de soorten voedsel hoogst ongelijk zijn in hun koolstofgehalte." We hoeven niet naarstig te zoeken naar een opperste reden voor de wereldorde; die wordt bepaald door "voorzienige oorzaken".

(...) De weg van de openbaring leidt tot gebed, niet tot onderzoek, want de wijsheid van de Voorzienigheid is "ondoorgrondelijk".

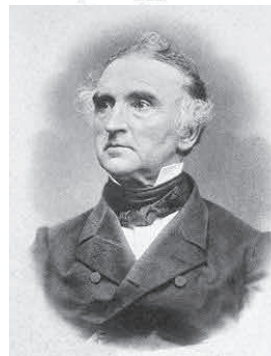
(...) Hoewel de bovenstaande ideeën zijn ontleend aan Liebigs Chemische Brieven <heeft Liebig> het duidelijk uitgesproken: door de openbaring alleen verkrijgt de mens geen voorstelling van de almacht. "De kennis van de natuur is de weg; die verschaft ons de middelen voor geestelijke vervolmaking." Als gij nu gelooft dat met deze woorden alle twijfel is weggenomen en dat Liebig zo stellig mogelijk de voorkeur heeft gegeven aan kennis boven geloof in wonderen en openbaring, lees dan met mij de volgende passage: "De eenvoudige kennis van de natuur (...) bevestigt het bestaan van een hoger, een oneindig hoogste wezen, voor de waarneming en kennis waarvan de zintuigen niet toereikend zijn, dat we in zijn grootheid en sublimiteit alleen begrijpen door vervolmaking van de instrumenten van onze geest."

Dus de "kennis van de natuurwetten" stelt de mens in staat zich een wezen voor te stellen "voor het waarnemen en kennen waarvan de zintuigen ontoereikend zijn".

Dit betekent echter dat empirisch onderzoek de mens in staat stelt om niet-zintuiglijk waar te nemen, ofwel kennis van de natuur vervolmaakt de instrumenten waarmee de geopenbaarde waarheid wordt begrepen.

Ik kan alleen maar wijzen op de tegenstrijdigheid, ik kan de combinatie van kennis met openbaring niet verklaren. (...) Als we alleen de beste waarheden kunnen danken aan een hogere verlichting, een verlichting waartoe onze zintuigen niet in staat heten te zijn, waarvoor is de studie van natuurwetten en natuurlijke verschijnselen dan goed? Ofwel Christus heeft duizenden hongerige mensen verzadigd met enkele broden en nog minder vissen, in welk geval de geopenbaarde waarheid boven de natuurlijke waarheid staat. Ofwel we kunnen ons het hoogste niet voorstellen zonder de kennis van de natuurwetten, en dan hadden die duizenden geen honger. (...)

Het standpunt van de openbaring verschilt alleen van dat van ervaringskennis in die zin dat de laatste een gevolg verbindt met een oorzaak waar duizend of meer andere onbekende tussenschakels een functie in hebben. (...) De onderzoeker neemt geen genoegen met de onthulling van een verre oorzaak, waarvan hij zich geen idee kan vormen. Hij zoekt voor elk verschijnsel naar de dichtstbijzijnde bron, een reden voor elke bron, steeds verder teruggaand, zo ver de zintuiglijke waarneming reikt. De juiste opeenvolging van oorzaak en gevolg is zijn wet, een wet die hij zich niet door openbaring laat voorschrijven, maar door ervaringskennis wil vinden. Onderzoek sluit openbaring dus uit. (...)

Moleschott en Von Liebig

Tweede brief.

Bronnen van kennis van de mens.

<De Griekse wijzen leerden het bestaan van vier elementen: aarde, lucht, water en vuur.> Sinds in de moderne tijd het concept 'element' een stof aanduidde die onze kunstmatige middelen niet langer konden afbreken tot stoffen met verschillende eigenschappen, groeide het aantal elementen of basisstoffen. Enkele jaren terug kende men er vijftig, nu al zestig en meer. Hetzelfde gold voor het aantal planeten en geldt voor het aantal planten en dieren, dat per dag toeneemt. Met de toename van het aantal observerende mensen neemt het aantal lichamen, basisstoffen, sterren, planten en dieren die binnen het bereik van de menselijke waarneming vallen, toe.

Het is vreemd, maar waar, dat er wetenschappelijk geschoolde mensen zijn die de filosofie verwijten dat die het centrum van de geldende cirkel van bekende feiten als locatie heeft gekozen om het licht van algemene gedachten te ontsteken en dat haar licht niet verder reikt dan de straal van die cirkel. (...) Alsof het niet even natuurlijk als nodig zou zijn, dat filosofie op elk tijdstip niets meer voorstelt dan de geestelijke uitdrukking van de op dat moment door de zintuiglijke mens bereikte optelsom van waarnemingen. (...)

WORDT VERVOLGD

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatieblad in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatieblad in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam pensée, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. La libre pensée, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: Wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden